

భద్రాయురభ్యుదయము.

(శ్రీ పురుషోత్తమ కవీయము)

నాదెళ్ల మేధాదక్షిణామూర్తిశాస్త్రి

ప్రకటితము.

హాపని ముద్రాక్షరశాల, బండరు.

1941

[Rs 0-8-0]

అలఘు మహాప్రబంధముల నద్భుతగర్భ కవితృశోభితం
బులను, నిఘంటుశాస్త్రచయముల్ శతకాదుల డెబ్బదింటి, నిం
శిలను బదింటి నాంధ్రమున హిందిని ముప్పదిరెంటి రూపకం
బుల, విరచించె మించె బుధపుక గురునెంచెదఁ బూరుషోత్తముక.

లోకవ్యవహారమున భాషశేర్పడినవి. అందత్వంత ప్రాచీనములైన వానిలోఁ
దొలుగ న స్కరింపబడినదే గీర్వాణభాష. తత్వములును దద్భవములుండేరి
దేశభాషలు కాలక్రమమున నభివృద్ధి నందినవి. అందు హిందూస్థానమున
వ్యాప్తినందినది “హిందూస్థానీ” యనఁబరఁగడిని. హిందీ హిందూస్థానీలు
పర్షియనుపదములుగానె యుండునుగాని పాడుకలో నీడ ద్భేదముకలదు. సంస్కృత
నర్హస్తపదములు మాత్రమును, సింఘానక, జత్తక, శమ్మ మున్నగు తద్భవ పద
ములును బ్రయోగించి మాటలాడునది హిందీయనియు, నిచ్చవచ్చినంతగా ననూ
నములను గుఱుదు ముచ్చటించునది హిందూస్థానీ యనియు ననఁబడును. “పర్సీ,
మునల్కానీ, ఉర్దూ” అనునవి కొంతకొంత భేదమున్న సమానార్థకములు. ఉర్దూ
లక్షణాప్రమాణం బరికించినచోఁ బితామతా గుఱేత్యాది సంస్కృత ప్యస్త
పదములకుఁ దద్భాషయందు సయితము స్వతంత్ర ప్రయోగములుండఁదగినట్లు కాన్పిం
చును. సమస్తదేశభాషలలోను చురుక్కుము స్ఫుటముగు వలకుబడికలిగి గా
ణించునదగును. అట్టిదానికి దేశభాషాసమైక్యతము ప్రాప్తింపఁగా సువర్ణము
నగు బరిమళ మబ్బినటులఁ జెప్పకొనఁదగియుండును.

ఆయాభాషలలో శాస్త్రతలోకోక్యోధనము కొంతయు విజ్ఞానాభివృద్ధిక
నేర్పడినచే గ్రంథాలు. ఇందు శ్రుతిస్మృతులు ప్రభవస్మృతిములనియు, బుర
హితసోనములు సుప్రసిద్ధిస్మృతిములనియు, గాన్యములు కాన్తాసమితములనియు, ననఁ
బడును. తుదవిశిష్టములు దృత్యములునని యందువిధములు. ఇందు దృత్యములు
పాఠకుల హృదయములఁగూడఁ రంపింపఁగల్గుటచేఁ దగ్ధృవిముఖులైనఁ దదభిముఖులఁ
జేయఁగూడెడివి. అట్టివి గీర్వాణమున భాషకాళిదాసాది మహాకవి కర్తృకముల
ప్రాచీన రూపకములు పెక్కు శేర్పడి యుండెను. కాని గీర్వాణభాషా సంభాష
ణము ననుకూలమైతటి నపి ప్రదర్శింపఁబడిక కావ్యసంకలన తనమాత్రమున నిల్చిన
వైనవి. సంస్కృతేతరములన్నచో, యవి యుఁ గ్రమముగా నభివృద్ధి నంది లక్షణ
లక్షితములైనకొలఁదిని రూపక కల్పనము లందఱును చలనూపమొందలిడెను. ఆంధ్ర
మున నందులకు లీలము “కవిబ్రహ్మ”యే నాటివఁబాడఁయ్యెను. ఆతఁడు శిల్పకల్ప
నావైచిత్ర్యంబు మోయ నిటానా గాల్చి సూక్తిచే భారత పాత్రలను బాతక దృక్పథ
ములఁ జిత్రింపఁజాలెను. పాచునుమేమునఁబుంగుటచేఁ బ్రభుసమితత్వమును నైతిహ్య
మాటచే సుహృత్సమితత్వము నిధించియున్న యా “జయము” న కిట్లు కాన్తా సన్ని

అలఘు మహాప్రబంధముల నద్భుతగర్భ కవిత్వశోభితం
బులను, నిఘంటుశాస్త్రచయముల్ శతకాదుల డెబ్బదింటి, సిం
శిలను బదింటి నాంధ్రమున హిందిని ముప్పదిరెంటి రూపకం
బుల, విరచించె మించె బుధపుణ్ గురునెంచెదఁ బూరుషోత్తమున్.

లోకవ్యవహారమున భాషలేర్పడినవి. అందత్వంత ప్రాచీనములైన వానిలోఁ
దొలుగ సస్కరింపబడినదే గీర్వాణభాష. తత్సమములును దద్భవములుండేరి
దేశభాషలు కాల్కమమున నభివృద్ధి నందినవి. అందు హిందూస్థానమున
వ్యాప్తి నందినది “హిందూస్థానీ” యనఁబరఁగడిని. హిందీ హిందూస్థానీలు
పర్షియపుదములుగానె యుండునుగాని పాడుకలో నీవచ్చేదముకలదు. సంస్కృత
స్వస్తపదములు మాత్రమును, సింఘాసక్, జత్తక్, జమ్నా మున్నగు తద్భవ పద
ములును బయోగించి మాటలాడునది హిందీయనియు, నిచ్చవచ్చినంతగా సమా
సములను గుళ్ళుచు ముచ్చటించునది హిందూస్థానీ యనియు ననఁబడును. “తుర్కీ,
ముస్లామీ, ఉర్దూ” అనునవి కొంతకొంత భేదమున్న సమానార్థకములు. ఉర్దూ
లక్షణశాస్త్రమునఁ బరికించినచోఁ బితామతా గుర్రోత్పాది సంస్కృత వ్యస్త
పదములకుఁ దద్భాషయందు సయితము స్వతంత్ర ప్రయోగములుండఁదగినట్లు కాన్పిం
చును. సమస్తదేశభాషలలోను దురుష్కము న్ముట్టమగు షలుకుబడికలిగి రా
ణించునదగును. అట్టిదానికి దేశభాషాసమ్మేళనము ప్రాప్తింపఁగా సుచర్ణము
నకుఁ బరిమళ ముచ్చినటులఁ జెప్పికొనఁదగియుండును.

ఆయాభాషలలో శాస్త్రలోహోద్బోధనము కొఱుకును. విజ్ఞానాభివృద్ధికి
నేర్పడినచే గర్వింఘాలు. ఇందు శుశ్రీష్టుతులు ప్రభుసమృత్తులనియు, బుర్రా
ణోత్తీహాసములు సుహృత్సమృత్తులనియు, గావ్యములు కావ్యాసమృత్తులనియు, ననఁ
బడును. తుదివిశ్రేష్ఠములు దృశ్యవస్తువులనని యెందువిధములు. ఇందు దృశ్యములు
పాఠ్యముల వ్యాప్తియములగుండ రంజింపఁగల్గుటచే ధగ్ధవిముఖులైనఁ దదభిముఖులఁ
జేయఁబడినవి. అట్టివి గీర్వాణమున భాషకాళిదాసాది మహాకవి కర్తృకములౌ
ప్రాచీన రూపకములు పెక్కు లేర్పడి యుండెను. కాని గీర్వాణభాషా సంభాష
ణము వసుకంటినంతటి నవి ప్రచురింపఁబడిక కావ్యవర్ణనల వరసమాత్రమున నిల్విన
నైనవి. సంస్కృతేతరములన్నచో, యవి యు గ్రమముగా నభివృద్ధి నంది లక్షణ
లక్షితములైనకొలఁదిని రూపక కల్పనము లందందును ధలసూపమొదలిడెను. ఆంధ్ర
మున నందులకు బీజము “కవిబ్రహ్మ”యే నాటిసహజయ్యెను. ఆతఁడు శిల్పకల్ప
నావైచిత్ర్యంబు పెరియ నిజనాగ్ధుల భూతిచే భారత పాత్రలను బాతక దృక్పథ
ములఁ జీత్రింపఁజాలెను. పాచునుపేదమనఁబరిగెనుటచే బ్రభుసమృత్తయను నైతిహ్య
మాటచే సుహృత్సమృత్తయని సిద్ధించియున్న యా “జయము” న కెట్లు కావ్తా సమృ

శత్రువునునుగూడె నొడగూర్చి సర్వసంపూర్ణతఁ బ్రాపింపఁ జేయఁజాలెను. ఒక ప్రక్కను సంగీతాభివృద్ధియఁ గ్రహభివృద్ధినంది తీర్థల తరంగములవల్లను దీక్షితుల గురు గుహాభినందనములను ద్వారా రాజ కృతులందు నింకితర వాగ్గేయకార కర్తృ కముల దిగ్దేశవ్యాప్తినంది భక్తిబీజావాపంబు లానర్పసాగెను. అయ్యెడ, సిద్ధేంద్రయోగిభావరాగతాళమేళనంబొనఱు కృష్ణలీలాభివర్ణనంబు భాగవతంబన వెలయించెను. ఆపైన రామనాటకాలు ప్రహ్లాద నాటకము యక్షగానములను బయలు వెడలినవి.

ఇవన్నియు నిట్టులుండ హిందూస్థానమునందల్ల తులసీదాసకృతి రామ కథా మృతమును వెల్లివిరియఁజేసినవెనుక దృశ్య కథాభి నివేశమును గలిగెను. ధార్వారు దేశమున నెక్కుడుగా నభివృద్ధినందిన యీ కళ క్రమముగా నన్ని దెసలకుఁ బ్రాచయెను. ఆంధ్రదేశమునఁ దృప్త్యవర్ధనములవల్ల జనించిన యజ్ఞదేవ సునేక గ్రామములందాఢక్కి నెక్కొనఁ బ్రసంగవచనరూపకముల వెలయింపఁజేసెను. అట్టి యెడ బందరునందు నొక యాంధ్రనాటకసంఘమేర్పడినదిగాక 1884 సం॥ లో “నేషనల్ థియేట్రీకల్ సొసైటీ” యనునది స్థాపింపబడఁగా నది యప్పటి కిరువ దేండ్ల పోయియున్ననుండి యాంధ్రమునఁ గావ్యనాటక రచనమొనర్చుచుండిన శ్రీ నాదెళ్ల పురుషోత్తమకవీంద్రుని రంగస్థలమునకుండించి, హిందూస్థానభాషా నాటకరచయనకుఁగడఁగించి, వరుసగా ముప్పదిరెండు నాటకాలు వ్రాయించి దేశ దేశములఁ బ్రదర్శించిమించె. ఈనాటకములు నిందలి భాషయు ననుసరింపఁబడిన ఖక్కియ విమర్శింపఁబూనుటకు ముందవి రచియింపంబడినకాలము నప్పటి నాటక కళాస్థితియు నించుక పరికింపవలసియున్నది.

అది పందొమ్మిదవ శతాబ్దమునందలి యుత్తరాధ్యము. ఇప్పటికి గమగమి యలువదేండ్ల నాటి ముచ్చట. ఇపుడు సినీమాతారలు యశోధననిలయలై యచ్చ రలమచ్చన వంబరపీఠిని వాయుయానములవై జరింపఁగలరయ్యె. అప్పుడో, వేచి ధరుతాపురుషులే యపార్జేయములుగా గర్వింపఁబడుచుండిన దినాలు. క్రమముగా రంగప్రసాదనముల విడుతలో విశ్వప్రవృత్తాధికములు మొండైనవి. తొల్లిట నేసాకర్యములును లేవయ్యె. కథా సంఘానాదక నైలక్షణ్యమును దేశకాలాభిన్న తాస్థీరకతయు గమనించు నూహలు వొడమని స్థితియయ్యె. వుచనసంగఃసైనఁ బాటించు టరదయ్యె. రంగస్థలమున ముందడుగిడునది సూత్రహింస. అతఁడు కథానూచనమొనర్పగా నాయా పాత్రధారుల ప్రవేశమూను. వారు వచనమున సంభాషించి కథకింత సాగించి నిష్క్రమించుచుందురు. మరల మరల నాసూత్ర ధారుడే యుత్తరకథాస్ఫురణ మొనర్పఁగాఁ దృప్తమనూల పాత్రప్రవేశమూ చుండును. ఇట్లు పరుసగాఁ గడనవచి శుభాంతమయ్యెడిది.

అత్తటి విరచింపంబడిన వీనాలుకాలు. కవి బాల్యమున మ్రోవగాబాడున నొక పుష్కరకాలముండి యరుదుఘోర్ని భాషలందును బిడప సంస్కృతమందును బాండిత్యిగనియుండె. మహారాష్ట్ర హరికథా చరణానుసరణంగాన నూర్తిధార

కథానూచనములు కూర్పబడియెను. సంస్కృత నాటకములందు నీచపాత్రలకుఁ బ్రాకృతమేర్పఱపబడిన ఘక్కిని బాత్రానుకూల భాషాప్రయోగ జైలక్షణ్య మగ పఱపబడెను. ఎట్లన, రాజామాత్యులకు ఘోర్న లఙ్ఘలు గలదిగను, మునిపురో హితాడులకు సంస్కృత దీర్ఘ సమాస భూయిష్ఠముగను, సేవకాదులకుఁ గేవల తురుష్కము, నితరము హిందీగను వ్రాయబడినది. ఇందు ముందుగాఁ బ్రసక్తింపఁ దగినది తద్భాషాకల్పనాదికములందలి స్వయం వ్యక్తిత్వమే. ఇంకఁ దత్తత్ప్రయోగాచిత్రము, నపూర్వసరసవాక్చతురిమము, బహుళ లోకోక్తి గ్రహణము మున్నుగాఁ గలవెల్ల గమనింపఁదగును. ఈవైఖరి నీకవిశేఖరుఁడు వరుసవెట్టి వ్రాసి నాటకుల కలవఱచి ప్రిదర్శింపఁజేసిన హిందూస్థాన భాషా రూపకములివి:

1 కాళాసురపథము.	17 రామరణ్యవాసము.
2 పంచాక్షరీమహిమము.	18 సీతాపహరణము.
3 సుభద్రాపరిణయము.	19 సుగ్రీవపట్టభిషేకము.
4 భస్మాసురపథము.	20 హనుమత్ప్రీతాపము.
5 కళ్యాణతీపరిణయము.	21 రావణసంహారము.
6 శంబూకపథము.	22 శ్రీయాశరాజ చరిత్రము.
7 శాగదోషాఖ్యానము.	23 ఇశమహా రాజచరిత్ర.
8 లవణాసుర సంహారము.	24 రామదాసచరిత్రము.
9 మహాజనాలక్ష్మీ నివారణము.	25 మిత్రసహోపాఖ్యానము.
10 గోకర్ణమాహాత్మ్యము.	26 సుకన్యాపరిణయము.
11 అపాల్యా సంక్రందనీయము.	27 శుకరంభాసంవాదము.
12 బిల్వణీయము.	28 పీష్పానారాయణరావుఫార్సు.
13 సీమంతినీచరిత్రము.	29 భద్రాయురభ్యుదయము.
14 పుత్రకామేష్టి.	30 కీర్తిమానస ప్రిదానము.
15 సీతాకల్యాణము.	31 సత్యహరిచ్ఛంద్రియము.
16 దశరథనిర్యాణము.	32 అపూర్వదాంపత్యము.

కొన్ని విషయాలములొప్పటికి నూతనఘక్కియే. అందెల్ల “పీష్పానారాయణరావుఫార్సు” మొన్న మొన్నటి పఱకుఁ దెక్కుసారులు ప్రదర్శింపబడి నన్నెఁ గన్నది. ఏమైన, “అపరితోషాద్విరుషం నసాధుమస్త్యే సయోగ విజ్ఞాన” మునిరిగానఁ దన్నాటక ప్రదర్శనము లాకాలగున నెచ్చుగా రసజ్ఞుల మెచ్చుగీలుపఁ జొచ్చెననుట కిట దిద్దుగిముగా “నశ్వనపసందితరాయ” కిరుదాంకిత శతాపదాని తేనరులు శ్రీచూన్ మాదభూషి వేంకటాచార్యులగారు, ‘కల్యాణములగుగూర్చి, కడువేడ్కెఁ బ్రోవుమయ్య, కమలామానస నాయకా (పల్లవి) కల్యాణ గిరిధర, కారుణ్య సౌతల్యాన, కూల్యాదిమహోదార, గుణరత్న రత్నాకరా॥ (అనుపల్లవి)॥ జనుల కైహికానందిమున కాదికారణమై, రసర శృంగారరసమునమించు నాటకముల, వినిపించుచును బృంహావన పురి నెలకొన్న, ఘనశేషన్ ధియేటికృత,

కంపెనీవారలకు॥ కల్యాణం॥ తరుణత్వమున మేధా, దక్షిణామూర్తి దివ్య, కరుణ మహిమ లబ్ధి, కవితా సంపదంగలిగి, వరులు మెచ్చంగ వివిధ, నాటకరత్నముల, విరచించు శ్రీ నాదేశ్వ పురుషోత్తమకవికి॥ కల్యాణం॥ 2॥ నవనవరసముల నాటక వినోద మూలఁ దవలిన మనములఁ, దప్పకవేంచేయు, కవులకు రసికులకు, ఘనులకు ధనికులకుఁ, గవి మాడభూషి వేంకట దాసదాసునకు॥ కల్యాణం॥ 3॥ 'అని ప్రస్తుతించిన తెలుఁగిట నగపటముట యప్రస్తుతము కాదుగదా.

ఇట్టి యీపురుషోత్తమ కవీంద్రకర్తృకములలో 'రామదాస శాస్త్రీయ' మాత్రమే తెలుఁగు లిపిలో నీవఱకుఁ బ్రచురింపఁబడెను. అంతకంటె సులభముకానని మఱి కొన్ని యట్లే యిపుడు పునఃరింపఁబడెడివి. అఱసున్న లిపి దనునానికొచ్చారని సంజ్ఞలు. వీనియందెట్లయినా సంస్కృతము మొదలుగా నుండఁబట్టి భాషాపరిచయము లేనివారికిఁగూడ నులుపుగా నుపయోగింప వీలైనను. నేషనల్ కాంగ్రెస్ పుట్టక ముందే యీ "నేషనల్" సంస్కృతమునేర్పఱచి తద్వారమున నీకవిపురుషోత్తమఁడు తారచించిన యీ నాటకాంశ సాంఘికము కలవఱచి, తాను గొన్నియెడల నూత్ర ధారుండునై యాంధ్రదేశమందలి పెక్కుతావులఁ బ్రదర్శించఁజేసి, హిందూస్థాన భాషావ్యాప్తితో నాటకకళ నభివృద్ధిపండింపఁజాలిన దెంతయుఁ బ్రశంసార్హము.

—• భ దా) యు పు. •—

కథానాయకుఁడు దశార్ణ దేశాధీశుడొవజ్జిబాహు మహారాజాతనూ భవుఁడు. ఈతఁడు మాతృగర్భముఁ డైయుండఁగనే నవతీల్లులు రెన తల్లి సుమతిని మోసపుచ్చి వినమిడఁగా ప్రియభూయిష్టదేహముతో జననమొందెను. తల్లి సుమతియు విషకీలాజరైత దేహసౌష్ఠవమైనంత నాశిశువుం బ్రసవించునడవిలో విడువంబడిరి. వారిదుమలఁగుడిచి యనువుల నెట్లో దక్కించుకొని తుదకుఁ బద్మాకరుఁడను వైశ్యభూజానచే నాదరింపఁబడిరి. అంత నానినుఁగొక్కడఁ గతపాణిండు కాఁగా ఋషభయోగీంద్ర కటాక్ష ప్రసారమునఁ బునర్జీవితంఁడై 'భద్రాయు' పన సార్థకనామంఢయ్యెను. తద్దురు పృథాదమువల్లఁ గ్రమముగా పద్మిని యస్త్రశస్త్ర ప్రావీణ్యము నందెను.

అతఁడు సంప్రాప్త యౌవనంఁడైనతఱి, నిజపితృ శత్రురాజులచే నిజితం డయ్యెనని విని తానేగి వార నోడించి యాతని పదభ్యష్టత యుడిపియుఁ దన్నెఱిఁ గించికొనకయ మరలిన చరిత్రమిందు పివరింపఁబడినది. కవి, యిద్దానిని దాను ది 16-11-1885 తేదిని వ్రాయ వైనట్లు కాన్పించును.

బందరు,
ది 25-11-40. }

ఇట్లు,
గౌరవకర్తృపుత్రుఁడు,
నాదేశ్వ మేధాదక్షిణామూర్తిశాస్త్రి.

భద్రాయురభ్యుదయము.

సూత్ర (1) సభాదేఖయే - సంతోషపాయయ్యై
ప్రభుజీవజి, బాహుజ్యేష్ఠ భార్యాసంగాత్, బైత్తైబైతా.

(వజ్రబాహు మహారాజాను దేవేరి సుమతియుం గూర్చుండియుండ)

వజ్రబాహువు. స్వారీ ! స్మరాంబక సమానాంగీ ! ఆత్మ
యాంచితమృదులోరుజ్జ్వంభజ్యే రంభాకుభి, ఫాలసౌందర్యాతి
శయ్యే చంద్రరేఖాకుభి, వేణీసౌందర్యసే ఊర్వశీకుభి, సునాసి
కాప్తిసే తిలోత్తమాకుభి, తిరస్కార్ కర్నై, త్వదీయ సన్నిధిమె,
మైరహుంతో ; అస్మదీయదర్శనోత్సాహకారణా ద్దూరదేశాగత
రాజన్యనివహ మస్తకాంచితప్రశస్త్యోటీర విరాజన్నుత్తరత్న
విశేషప్రభాజేగీయమాస్మి, గురుబుధకవిప్రతిమాన గురుబుధకవి
విద్వత్ప్రసంగాతిశయ మృదుమధురసుశబ్ద బధిరీకృతేతరధ్వనిభి;
సకలరాజ్యధురంధర ప్రజ్ఞావిశేషోల్లసిత మనీషాయుతప్రధానిజనోం
సేభి, గాయకనాటకవిదూషకా ద్యనేకోల్లాసప్రదజనపక్షిసేభి,
బహువిధామూల్యవస్తువితతిసేభి, సంతోషనిలయహోకే, నజరానే
మేరాసభామంటవేభి, జ్ఞప్తికునఆకె, యహోరహ్నోతబ్ స్వర్గస్థాచల
భేది సమతాహి పాతేరహ్నోహుం.

సుమతి. రాజరాజేంద్రసరీ ! మనోహరాంగా ! స్వీయాపా
రాకళంకయశోవిస్తారధవళీకృతాఖిలదిగంతా ! ధర్మవర్తి ! ఆమై
నామైహి వజ్రబాహుహై. త్వాత్మలిఖణ్ముప్రధానావయవహో
బాహువ్రాంకావజితా నామైప్రచుర్హువా; పరంతుబాహు
నామోక్తిమాత్రస్యేశరీర్సన్నివజ్జీకంసహోగ ? వజ్రహిహైవజి
సమాసతాకహ్నోబిశేష్క్యా ? అదృష్టేమేరి అచ్ఛిహోనేసే భవ
ద్వరప్రసాద్ ఖుబ్బుమానేనకీహుం.

వజ్ర. భగవాన్మా కృపాకటాక్ష కై సారప్రీహైకి, మగర్, ప్యారీ! ముర్ముతేరనే యువతియాహో, తరుణియాఁ ఇతరాఁ, తేరసరీక్ కళావతియాఁ, హోకె నహిదిస్తే హై. ఉనోంకా ప్రాజ్ఞతా, తేరేసామై బోల్నే కాతోభినహి. హర్వత్ మైతేరీ సంగాతీచ్ రహ్న, ఇస్కా ప్రబలసాక్ష్యహై.

సుమతి. హేప్రాణనాయకా! ఆప్ మేరేవ రిత్నాపరిపూర్ణా సుగ్రహ యుత్ హోనాభి, ఏక్ భాగ్యవశాంశ్ హై. భగవాన్మా కరుణాకటాక్షవీక్షణ్బిలగ్న, మైఅబ్ గర్భిణీహోకహం, అబ్ చతుర్థమాన్ ఆఖిహోనేకా.

వజ్ర. అహహాప్యారీ! సుందరీ! ఈశ్వరై కరుణారస ప్రసార్నె అమైకు ఎకామారప్రాయ్మె యిచ్ పుత్రసంప్రాప్తి హోనేహై. అబహ్న అదృష్టవిశేష్క్యా కహ్నారీ! ఆయిందా అమైకు, మాణ్మాసప్రమాణ కాలమాత్ర ర్మేహి, దివ్యతరగాత్రర్, ఏక్ సుకుమార్, సముత్పన్నహోగాతో, పుత్రోత్సవాఁకరై రహింగె.

సుమతి. ప్రాణేశా! అనాగతవృత్తాంత ప్రశంసా, అబి త్నాకర్నకం? భగవదనుకూలతాకు, తత్కరుణాసంప్రాప్తికుహి, సాధనాఁదేఖయె. తదిచ్చా అచ్చహైతో నబ్బి ఉచ్చసే చలై రహింగె.

సూత్ర) (2) సుమతికేసావత్యా-విష్ఫేలా-నెమాయాబనె దుర్మత్యాః సుమనసపాభ, వ-సుమతిప్ సుమతిప-ర్భమానికాల్నే-పరమైరభే

(సుమతి సపకు లిరువురు కూర్చుండి)

1 నవతి. హేసఖి, భగినీ! భగవత్కై సృష్టిచాతుర్వ్యసే బిల్ కుల్ అపాయ్ నహిపానె, చక్షురిందియ్, దృష్టిప్రసార్ నహి కరై, ధామైకుభి, శోత్రేందియ్, మధురాలాపాఁ నహిసుస్తై రహైకుభి, ఘ్రాణేందియ్, సురభి ప్రసూనాది సుగంధ పస్తు వితతికె పరిమళ్ ఆఘ్రాణ్ కరై నహిరహైకుభి, జిహ్వ, మధుర

రససమన్వితఫలాదయాః, భక్షణ్యైః సహిరహ్నైః కుభి, వాగ్మి
ద్రియైః, వక్త్రైః శుభ్రైః కుభి, పాదయుగ్మైః, నిశ్చలత్వే పానే కుభి,
ఇచ్ఛ సహిరహ్నైః, సదాస్వీయ ప్రజ్ఞాతిశయాః, బతాతే యిచ్
రహ్నైః, హమేమా చహ్నైః మాఘక్, కామాతురతాసె, ప్రియాగమ
నార్థిని యాః హోకే, కిత్నాకాల్నైః రహ్నైః, స్వజనాగ్య విచా
రణ్యైః సహిరహ్నైః, అహరాత్రభేదపరిజ్ఞాన్యైః, సహిరహ్నైః అనారత్
జ్యేష్ఠభార్యా సంసర్గాపేక్షసె, రహ్నైః అహ్నైః భర్తా, ప్రత్యక్ష
పరిపంథిహైః సమ్ముంగి.

2 సవతి. భగినీ ! చిరకాలైః, మైభి, అహోరాత్రీయాః
అయినాహి, జిక్రకర్మకర్మ, ఏకవత్స, నిజాభిప్రాయాః సభి,
ప్రాణబంధుసమావేశసమయైః, ఏకాంత స్థితిమైః, మనోరంజకశబ్దా
ప్రవృత్తాంతైః, అరజ్జకర్మభి దేఖిహం. తన్నైః తత్తదనుకూల
ప్రియోక్తియాః ప్రత్యుత్తరాః కర్మబాద్ యథాస్థితికుపించా.
మాసాగ్రహ సహిరహ్నైః. ఎహ్నైః బిచ్చార్కర్మ, దేఖిహి,
అహ్నైః ప్రాణనాథైః హర్మత్, ఇస్మై బిల్కుల్ సహిహై. సభి,
సుమతికాచతురతాయాచ్, ఇస్మా కారణహై. ఇస్మై యైః
కత్నాత్మోభి కరానెన కేగీకహ్నైః బిల్కుల్ అటక్ సహిహై. అహ్నైః
రాజానైః ఉస్మై పరిచారక్కిహోగ. నిస్సంశయహై.

1 సవతి. అబహ్నైః ఇస్మై ఉపాయ క్యాకర్మ నిజవాంఛా
ఫల సంసిద్ధికరింకే బిచార్ కర్మా జర్మాహై కంకహ్నైః “కామారా
హి ప్రకృతికృపణాశ్చేతనాచేతనేషు” కహ్నైః మాఘక్ అహ్నైః కుభి
డాకాల్మయిచ్ యుక్తాయుక్తవిచారణ శూన్యతాభి ఉన్మాదావస్థా
భి లభ్యహోగీ.

2 సవతి. మా భగినీ ! తేరీబచస్సచ్ హై. ఇస్మై అహ్నైః,
క్యాఉపాయ ధూండేత్మోభి, సభి, న్యర్థాహిహోకే, భసమ్మై
కియెసా, ఆజ్ఞావలతికు ఉపమాహోగే. ఉన్మాహై అహ్నైః
త్మోభి యత్తన్మర్మ సుమతీకు బిమ్మలపెత్మోయైః మరేగీ బాద
హ్నైః ఇష్టఫలేగీ.

1 నవతి. అగెదానీ చంద్రముఖి !

దాసి. మాయీ ! హాజర్తం.

1 నవతి. ఆయిధర్ (లోనికివెళ్ళి వచ్చి పండునువిషమును దెచ్చి యందది పొదుగుచు) ఆయీగే ! ఏలేజాకె, సుమతీరాణీకె తెఱపొచ్చె, ఏసె ఫలాబహుతెస్సి ఖరీదుకు ఆయేతో, భైనా ఆపీ, మోల్లేతే, ఎహాప్పు భేజేస్తాకస్తా. హా తెల్లరఖె, భక్షణార్క, రుచీవచానర్, ఖుషిహుయితో, ఆపీలియెజాయకహె, కై సాతోభి, ఎఃఖానే వై సాకర్క, ఖిలాకె, వలత్క, రోవార్తా మురెబోల్నా. జాజల్లీ.

సూత్రీ (3) ఖాయీబిష్సుమతీ-విహ్వలా-హుయ్యానసాయిమ్మతి ఆయారాజా, హాకీమ్బోగ్సబ్-కియె చికిత్సా, హుయెవిఫల్తబ్.

(సోఫామీదకు సుమతి కూర్చుండియుండగా)

దాసి. మాయీ ! ఆజ్, బహుదూరప్రదేశ్కే, అతిమధురాహో, బడేదాక్షిణ్యఫలా, బిక్రియ్యు ఆయెసావార్తా, హమా రారాణీ వగైరే సున్నె, జనానెమెబులా భేజ్కె, వల్లె ఏకస్థలేకె, ఖాకరుస్కా మధురిమాసే, మూర్చ్యగతాహుయెస్తా. బాద్ చాహెసా ఒత్తె, మోల్లియెస్తా. ఏఖిబరాప్పు అరజ్కర్క, ఎహ్ఫల్బీదేకస్తా, హమారేరాణీభేజ్కె. ఖాకర్పర్కావెతో ఉస్కు బులావుంగి.

(పండు తీసికొని తిని సుమతి మూర్చిల్లి పడఁగానె దాసి నల్లిపోవలెను.

కొంతసేపైనతరువాత రాజటకు రావలెను)

వజ్ర. క్యాక్యాప్యరీ ! క్యాహై ఎఃప్రాణనఖి ! అయిసా నీంద్యైహై కెంమనోనాయకీ ! కెంసహిఉత్తి పూర్ణేందుముఖి ! ఇత్నే మె అయినీ దుర్గతీకై సా ఆక్రాంతహుయిగే మోహనాంగీ ! (ప్రక్కలోఁగూర్చుండి) అరేనేవకా ! తుః ఝట్జాకె, అన్నా సంస్థాన భిష్మగ్నాగ్రిణి యశాంకు బులాలారే.

నేవకుఁడు. మహాప్రసాద్.

(అని వెళ్లఁగా)

వజ్ర. (భార్యపై బడి) హాప్రాణనాయకీ ! హామనోహరాంకీ ! హా మృదుమధుర వచన రచనా ! విద్యాచాతుర్య విరాజమానా ! హాభ్రమరాలకా ! హాఅకరాంతలోచనా ! హాకాంచనాంచన్నాసా ! హా ప్రాణసమానా ! ఆజ్ఞా ప్రాతఃకాలసమయ్యు, అతివినోదద చర్యాసె రహ్నే తుః ఇత్తె మెయిచ్, అయినా బాధాపీడితాహోనా, కెంపడాహై ? ఇన్ని వ్యాధితేరె ఆంగ్లె, కహారహీధి ? క్యాకరుం ? మైతూర్పు కైసా సుతరావుం ? తుః నసుతర్తితో మైకై సాజీవుం ? (2 రు వైద్యులు రావలెను)

వైద్యులు. హేరాజాధిరాజా ! భవదాజ్ఞాను బద్ధాహోకె, బాలసూర్యోదయ, పూర్ణచంద్రోదయ, వసంత కుసుమాకర, లక్ష్మీవిలాసరస ముఖ్యాఘనోషధాభి, సింధూరభూషణ, వాతగజకేసరీ, వాతరాక్షస, వాతవిధ్వంసిన్యాది కణికా విశేషాభి, జ్వరహర, మేహాంతక వైత్యాంతక, వాతాంతకాది, బహువిధా మూల్య గుళికాభి, ద్రాక్షాఖర్జూర, కూశ్మాండబిల్వాదిలేహ్యా విశేషాభి, నవఫలరసాయనాదయాభి, లేకరాయే హై. కామ్ ఫర్మాయియ్యెపచకుం కరింగె.

వజ్ర. భో వైద్యశిఖామణియా ! అన్నారాష్ట్రా మహారాణీహో ఎహ్మత్ప్రియాకానా నబభే హైకిమూర్చాగణాహో కైహై. తన్నివారగ్కర్కె హమ్ము సంతోష్ మిలాయియ్యె

(“మహాప్రసాద్” అని కూర్చుండి చేయిచూచి మంతు లఱుగఁడిసిపోయెగా లేచినట్లే లేచి తిర్తి వడవలెను)

వైద్యులు. మహాప్రభూ ! రాజ్జీమాయాసె విషద్రవ్య భక్షణ్ కియాగయాహై. తద్గరల్నె ఉదర్మైఘుసి. అబెమాతానె గర్భిణిహోనేనేభి అప్తమమాస్థి ఆకెరహ్నేసెభి గతమాస్మెయిచ్ ప్రాణోదయహోకైహైసా గర్భస్థశిశుకుభి తద్గరబాధాయత్కించిత రహేగ అబుద్ధార్ కరానేకుహో తీవ్రోషధప్రయోగ వశాన్నివార గ్కర్కెకుహో, లాయక్కుహి. ఉస్లియె నవమాసస్ఫూర్తిహోకై ప్రసూతిహోనే సంగతీచ్, తచ్చమనానుకూలా, దేజ్లేనా. తబ్బ కన్యబిచార్నకర్న.

వజ్ర. అచ్చ తబ్తక్ భగవాన్కా-ఇచ్చ. వై సాహివలయె
జాయ్. అవక జాయింగె.

సూత్ర (4) సుమతీరాణీనే - ప్రసన్నయి- శ్రమాతొ రహ్మానే

రమణీయతను, ప్రభాగరల్సె- తమామ్గయెసా, తనయ్యకల్సె సె

సుమతి. (వికారరూపముతోనుండి శిశువును ముందిడుకొని)

అహోభగవాన్! సకలచరాచర సృష్టిస్థితిలయకారణ భూతా! జగ
న్నేతా! అశిదుఃఖతాహోకె, హం, సర్వదా, వ్యాధిపీడితాః
హుయె వైసా, ఇత్తానిర్దయాసె, హమా రెవర్, లేశమాత్తర్భి,
విశ్వాన్ పరిత్యాగ్కరె-, అయినీ అతులితబాధాసంప్రాప్తి, హమ్ము
కెంకర్న? మైసె, సర్వథా, పతిభక్తిసేభి, బుధారాధనాపేక్షాసేభి
భవన్నామోచ్చరణ తత్పరమసేమాసేభి రహైహి, బిల్కులధర్మ
కార్వ, నహిక రైరహిహుం. అయినీమై, అదృష్టవిహీనాహోకె,
ఇత్తావ్యాధిసే పీడితాహోకె, క్యాపావ్కియూహుం దేవా!
హేమహానుభావా! అబ్తనాథ్ మేరేకు సేరేఫ రతిప్రేమా
దిసాహై. ముర్ములావణ్యగాత్తర్భి, పద్మలోచన్భి, విశాలవక్ష
భిహో, సుకుమార్, వైదాహోతాహై కహ్లాభి, ఉస్లియె,
పుత్త్రాలోకనోత్సర్భి, ప్రియామితప్రేమాప్తిభి, హోగీకహ్లా,
హమే మాజిర్ కర్తీభి. ప్రైసర్భి వ్యర్థహోకె, వివబాధితన్భి,
వ్యాధిపీడితసర్వాంగ్భి, శోకేచ్ఛాపరతంత్రీభి హోశిశు, ముర్ము
కుమార్హువ్యా. ఏసెవిపుత్తర్కైసా జీయెగా? అగర్జీవె
గాతో మేరీనాథిస్కు పాల్నైసాకరేగ? నజ్జీకానే అవకాశ్
నదేగాపాద్రేయూశా!

సూత్ర (5) రోయేమాతాశిశువాఽమిత, రోగపీడితాఃహోకే, సోకే.

ఆయా రాజా, హకిమాం సెమిల్కర్ కియె చికిత్సా,
హుయివిఫల్కర్.

(మఃత్మలు వైక్యలు భటుల వగయిరాండలును వచ్చియుండి)

వజ్ర. భోభిష్జ్జనవరేణ్య! హమారా రాణీభి, ఉత్పన్న
హుయెసా పుత్తర్భి, డిర్భురోగపీడితాఃహోకె, రోదనేచ్ఛాసేహి,

అహోరాత్రియాఁ, రహైహై. ఇనోంకు, అనుకూలాపధ ప్రయోగ్ కర్కై కై సాతోభి, ఆరోగ్యాభివృద్ధి కృమశఃహోనేకరీయె.

వైద్యులు. (కొన్నిపాట్లుపడి) హేమహారాజా! పూర్వ కాలై ఏకస్వర్యాయ్, ఖుదావంద్యై పితాజీనె పరిపాలన్ కర్నైతబ్, భవత్సావత్యజననీహో, ఏక్సిజప్రియాకు, ఆత్మవ్యాధి, అపార్వోకై, అవసానకాలనిరూపణైర్నై ఒత్నాదు శ్చేష్టాకియెతో, తబ్బక్ యహారహై అగణితసంఖ్యాకవైద్యజనోంసె, యుక్తాపధప్రయోగ్ నహోకర్, తబ్బుర్నై బులాభజేథ. మైఆకై, వనమూలికా భస్మాది, కతివయాపధరాజైంసె మాయాకు ఆరోగ్యమిలాయాధ. మహారాజ్! ముర్ముకు వర్షాశన్నిర్ణయకర్కై, తబ్బై సంస్థాన్తైరభేథ. అయిసె మైఃహుచికిత్సైంసే బేజార్హోకై, “ఏమాతాశిశుప్రాంకావ్యాధి నివారణ్ణోనేకి నహిహై” కహ్మై ఖుబ్బుమ్మహుం. ఆపెహ్మైస్సె ఎఃప్రియావర్, నిస్సప్తహతారఖ్మై ఛోడ్డేయియ్యై. భగవదిచ్చ నహిరహై కౌన్యాకియెతో క్యా ఫాయిదా? జీవప్రహైఒత్నైత కై సాహిజతే, ఛోడాకాలైహి, గుజరేగె.

వజ్ర. అరేభగవాన్! ప్రాణసఖిహో, ఐనీప్రియా అయిసె దురవస్థైంసె సదారోదసేచ్చాసె రహ్నైభి సున్తై మైకై సా రహ్నై కుం? కిత్నాకాలై కిత్నై ఉపశమనాఁకియెతోభి, నమిలేసాసాఖ్యై ఇస్సు ఎఃజన్మమై నమిలేగామాద్ రే! ఈశా! ఐనీబాధాఁ ఎః జీవతుల్య పాతేరహేతో, మేరే ఆంఖైంసె, కై సాదేఖ్నకుంరే స్వామి! అబిస్సెపేమాఛుడాలేనా మగరన్యోసాయ్ నహిహై.

సుమతి. (పిల్లవాఁడేడ్చుధ్వనికూడ నుండఁగాఁ బడియుండియె తనలో) అహోయీశా! ఎఃక్యావేదన్ హైరే! ఆంఖోంకునదిస్తే ఆంగ్గర్నరహై గరభై అంగార్ ప్రజ్వల్లియై వై సాహై ఎః క్యా రేయీశ్చరా!

వజ్ర. అరేనేవకా! ఇధర్ ఆ.

నేవకుఁడు. మహారాజ్, హేజర్నం.

వజ్ర). అహోరాత్రియూ, అయినోదనూ సు నైరహ్నే సె, అవన్ని నిద్రాహారూ, ఛోడ్కె, నహిసో వ్యాధికు కమాలేయింగె. అవనో కిన్నె దుర్దశాకు క్యాకర్సకింగె? అన్నాగతి కాదేఖా? ఎ మాతాశిశువా నరకావానప్రాప్తి, పానేకు బబల్, వ్యాధిపీడితా హోకె, నదా ఎహీతరహానే రహ్నే ఈశ్వరోద్దేశ్యపైపాద్! “హరిణాపిహరేణాపి, బ్రహ్మణాపి సురైరపి లలాటలిఖితారేఖా, పరిమార్చునశక్యతే” కహ్నోమాఫక్ నృప్తికియెలబ్, స్రష్టాన ఇనోం కఫాలప్రదేశౌంపర్ జోలిఖాపైకి, వైసాహిగుజరేగ. ఉస్లియె, ఎ ఆనారత్తి, రోగపీడితాహోకె రహ్నపడేగ. ఐనేవేబాధా ఉనోంపానేసె అవదేఖా, బహుత్పాధక్తే. ఇస్వాసై ఇస్కు, కహ్నోతో ఏసుమతీకు శిశునహితాహోన తేజాకె, మహారణ్యమధ్య దేశ్మే ప్రవేశోకరాకె, ఆ.

నేవకుడు. మహారాజ్ఞకు గహనప్రవేశో! మహారాజ్ఞా మహాజ్ఞ! మహాదేవ్కా మహిమక్యారే!

వజ్ర). భోబంధుమిత్రామాత్యాదయా! “మాతాహతా జహ్వరసాలభిన్నం, పితాహతా త్రిభువనాంధకారం, భ్రాతాహతా దక్షిణబాహుభిన్నం, భార్యాహతా ఛత్ర కపాలభిన్నం” కహ్నోమాఫక్ ఏమేరాపత్ని జితాకాల్ వ్యాధివగైరే బిల్కుల్ నహిపాతె, ఖుబ్సూరత్నైరహ్నో మేరే ఆంఖాంకు అంగజాంబక్కు వైసాదిస్తై రహీకి ఒత్నాకాల్ మై పాల్నెనకల ధారుణీరాజ్క్యభి రాణీహోకె సర్వసంపదాభి అమిత సౌఖ్యాభిపాయా. అబిస్కు దుమ్కా లాపొంచ్చేసే అవసానసమయ్యి వైసాహిసంప్రాప్త హుయి. హోనసే యిచ్ అవజితేన్ శాంతియాకియెతోభి నిరర్థకాచుయెహై. అయినీ దుర్గతిపాతే అహర్నిశాలో తేరహ్న. అవదేఖ్నకు ముష్కిల్ హై. అఖేజనేకాభ్రాంతి, బిల్కుల్కు ద్గయిహై. ఏనహుయితో, ముర్ఖరాణీ దూస్తీహైయిచ్ హై. అయినీకాతణోంసే ఇస్కుఘర్సేహకాల్నె నిశ్చయకియాహుం.

పూర్వశ్లోకార్థగ్రహణై మురై చింతాకుఁభినహి. అబవణ
జాయింగె. (అందఱు వెళ్లఁగా)

సూత్ర. (6) ప్యారీకుసుమతిసుభేజానజ) - బాహు నెళిశుసంగాత్
రజ్జు.

కూరవ్యాఘ్ర, సింహముఖానైఘోరాహవా, కర్నైగహస్మే.

(పడియున్న సుమతి సుదేశించి)

సేవకుఁడు, మాయీ ! హల్లాఉతీయె జాయింగె. జిస్కాల్తె
జోఅవస్థాపనే, భగవాన్మె, లిఖ్మియాహైకి, ఉస్కాల్తె ఒహీనా
హర్యక్కుభి విధ్యుక్తహై. వైహీ సబబ్బె సర్వైశ్వర్యాఁ సంపూ
ర్ణాహోనె సాగరవలయితాఖలాచలరాష్ట్రభిసాల్తె మహారాజ్ఞీ
మాయీహో ఆప్పు ఇత్తెమెయిచ్ ఇత్తే దుర్దశాఁ ఆనా
పడ్డాహై. అనేదో. అహోరాత్రియాఁ హమేమా ఆస్కీ ఆజ్ఞా
ప్రకారీచ్ చల్నెరాజాజీనె ఇత్తెమెయిచ్ కనిష్ఠభార్యా వ్యాసక్త
హోకె, ఇత్తా కతినశితా నిష్కారణైహి మొకటర్కియ్యెహై.
హో భగవాన్ ! అయిసే మహాదశాపాల్తె వాలేకుయిచ్ అయిసీ
అల్పకాలై ఇత్తీదుర్గతీ ఘటన్తుయి. సామాన్యలోగోంకె అవస్థాఁ
అబ్బికాబ్బిచార్ కర్నారే, భగవాన్ ! (తెరమూసియెత్త నడవి)

సుమతి. (రోగముతో శిశువుతోఁ గూర్చుండి) అరే పర
మేశ్వరా ! వాతాతపదుర్గమ్మి నిర్మమ్యభి వేత్రకీచక వేణు
కంటకపాదపలతాక్షీభి ఘోరవ్యాఘ్ర గవయాచ్చభల్ల వానరద్విల్లి
భయంకరారావ కలకల్పి కంకకాకగృహోల్లూక ఘూత్కార
సంకుల్భిహో మహారణ్య మధ్యప్రదేశీచ్ ముర్ము మహల్
హుయియీశా ! వనమత్తేభ మహోరగ వరాహమహిష
జంబుక మార్జాలాదియాఁ మురై సఖజనాఁహుయెహైరే
భగవాన్ ! క్యాదుమ్మాలాయారే పరాత్పరా ! (అని మూర్ఛిల్లవలె)

నూత్ర (7) దేఖయెదైవగతీ- అపై- అఁఖాంకుదినీ

భీకరదుష్కారాక ఆయాసామి-లాకె హర్యక్కు, రభేగలయినా.

సుమతి. (మూర్ఛితేటి లేచి నడచుచు) అహో దీనజన పోషకా! ఈశ్వరా! అబ్తక్ మహలోంమె మృదుప్రదేశంమె రఖాగయెసో మేరేపదాఁ అయినీ మహారణ్యై కంటక ప్రదేశ్యై కై సారఘంరే భగవాన్! అబల్బి అసహాయ్బి అతిదీన్బి అజ్ఞా నిభిహో ఎహర్భక్ అతిభయంకర్హో అయినీ వ్యాధిసె గగ్నై హోకహై ఎకై సాజీయెగారె యీశ్వరా! అగణిత సంఖ్యాకాఁ హోకె అయినీ భీకరకూర మృగంమె మైమరేతోభి బహుత్ బెహ్తార్ హై. మగర్ ఎఁ వత్సకై సాజీయెగారే యీశా! కౌన్నా తోభియేక్ కూరమృగాకె ముర్రుఖానై యత్త కరేగీతో పుత్త ర్బచ్చె ఇసుకు దూఱ్ఱఖై మైసామ్మె అకె ఖదుంతో ముర్ఘుకు భక్షణ్కరేగి మగర్, ఎఁకుమార్కు దేఖ్నావాలా అయినీ మహా రణ్యమధ్య దేశ్యై కాన్రేహేగారే భగవంతా! బాడెఁ లఢ్కాభి వనమృగభక్షితహోగాతో నామ్మేరీ పృథ్వీవర్ సరహేగీమాదే) పరమేశ్వరా! మైబిష్ ఖాయాహుం మరుంగీకహ్మె ముర్ఘు అయినా భేజేతోభి రాజాజీనె ఎఁ కుమార్కుతోభి పాల్నె నహి సకాకెంరేస్వామి! దేఖ్నెదేఖ్నె, కిత్తే దురవస్థాపానాపడా హైరే జగన్నాథా! (అని మూర్ఛిల్లిలేచి) హంహర్యక్తురోదనా నక్తాహోకె, ఒత్తీ అసహ్యహుయితో బౌర్బహులైబౌషధాఁ, దిలాయెతో సార్థకాఁ సహిహుయెతోభి, బౌరారై సేకారణంసె మేరెపర్ బిల్కులసహిష్టత్వ, ఒత్తా జయాదేసేపైదాహోగాతో మహీనాథ్నె, అపకనిష్టభార్యా వ్యాసక్తహుయెతో, మేరీసూరత్ దేఖ్నెకుయిన్ సహిచాపెతో, అపాషహర్మై కహతోభి యేక్ జాయ్మె, ఒత్తాతక్కి ఇష్టేనహితో, కహాకి ఏక్ దూరస్థగ్రామ్మై తోభిహో సహిరఖ్నె, అయినె కూరజంతుజాల్ ఫిర్నె, భీకరాట విమెరపెన్నె, భేజ్నెకెంరేస్వామి! ముర్ఘుజనాఁ, కహాదిసేగి? బాత్కెన్కరేగ? లఢ్కెకుత్సుణ్ని వారణ్నైసాహోగా?

సూత్ర. (8) నరపరిపాలక - నారీదేవ్మేకా.

తరుణీకాంచన, వరమణివిలసిత, పురవర్నవద్మా, కరోరు జేశ్వర-వరపాలితోహతోతె, దిన్నె వహ్యవహ్మహ్మే.

(పద్మాకరుడను వైశ్యప్రభువు, భార్య, చిన్నకొడుకు, నొకదాసియు, సేవకుడు నుండగా నటువచ్చి)

సుమతి. వహ్య, వహ్య, దేవా! మహానుభావా! అబ్బె పురవర్మురెం దృగ్గోచర్వహువాహై. మైభగవాన్మై కరుణా కటాక్షవీక్షణప్రిసె ఆబ్బచ్చేనకుంగి, అగర్మై, నహిబచుంతోభి, మేరీలథ్కా, కిన్కా హవాలెమెతోభి, పొంచాజాకె బచ్చేగా. కుచ్ఛ ఫర్వానహిహై (కొంచెమురకుండి) మైకహాకుజావుం? మైకిన్కూ క్యామంగుం? “తూకాకాహై” కహ్మేపూచ్చేతో, మేరీఅక్బార్సబ్ కైసాబోలుం? క్యాకహుంరెభగవాన్! ఎనగర్కారాజా కౌకా హైకిరే! (అనుకొంచు దిరుగుచుండగా)

పద్మాకరుడు. దాసీనీరేజాక్షీ! అన్న అగార్కెసామ్మె బజార్మై కౌకాహైకియేక్ మహాపతివ్రతాశిఖామణి, కుచ్ఛనాకుచ్ఛ కహ్మేతే, ఇధరుధర్ఫిరీహై. ప్రైకాకా హైకి, కహానేఆయీహైకి కెయహాఫి రీహైకి, ఉన్కిఖ్యాహిమ్క్యాహైకి ఆక్బార్సబ్, ఆమూల్కార్గర్హోనె, మాలాంకర్లేకరా. జా.

దాసి. (ఈవలికివచ్చి) మాయీ! ఆప్కాకాహై? కహాసె ఆతీహై?

సుమతి. మాతా! మైనే భిక్షుటకరైతె, స్థాన్పరా యాహుం.

దాసి. ఆప్కీకొన్సారాజ్యహై మాయీ?

సుమతి. భిక్షుకొంకు. హర్యక్కి, స్వరాజ్యచ్ హైమా

దాసి. ఆప్కీనామ్ క్యాహైమామాయీ?

సుమతి. ఆగేసె సుమతీ కహ్మేథే మా.

దాసి. అగేకప్తీ ఆబ్ కెంసహోగీమాయీ ?

సుమతి. పాలకొంకు బౌర్ యాచకొంకుభి ఫరకొకుచ్ఛ రహ్ననామా ?

దాసి (తటాలునఁ దిరిగివెళ్లి) భోవైశ్యశిఖామణీ ! వద్మా కరాధిపా ! ప్రేః ఫిరైకాంతామణీకే ప్రియోక్తియాఁ, మితభాషణతా, వర్తనవిషయాఁ, సబ్ పరిశీలనకర్మే బిచార్కియెతో, కౌన్ హైకి ఏకకహారాజ్ఞానుత్ప్రికాభి, ఏకకహీనాయక్కా తరుణీ మణిభిపైకపెన్న సరీక్కి, క్లాకారణైపైకి, సీజావాస్ ఛోడ్కరయిసానికల్కె, ఆయూపైకహ్మోభి, మాలుంహోతాపై. అబా హ్మీయీనె, వ్యాధిగ్రస్తాభి దీర్ఘరోగపీడితాత్మీయసుతాన్వితాభి హోకెహై.

పద్మాకరుడు. దాసీసీరేజాక్షీ ! భగవాన్కె అనుగ్రహేన్కినుక్యాభాగ్య మిల్నెపైకి, ఉన్మాహినిగ్రహేన్కినుక్యా దౌర్భాగ్యసంపాప్రహోగాకి, కౌన్ పఛాన్నెసకేగ ? వ్యర్థాసార్థాభిసార్థానిరర్థాభిహోనా జగదీశ్వరై చిత్రచేష్టాయీచ్ఛై. పాప్ బిచారి ప్రేసాధ్వీలలామా, కిత్నాసాఖ్యపాయీకి, కిత్నేదాసీ జనాంసే, పరివేష్టితాహోకెరహీకి, అబ్బా అనహయాభి అతిశరబాధాన్వితాభిహోకే, అయిసా ఫిరీహై. చతుస్సాగరవలయితక్షితిప్రదేఖ్ సబ్బి, సుభిక్షసెరహ్నాభి, పాప్ ప్రేమాయీకు, దుర్భిక్షనె, గిరఫ్తార్ కియి. “దుర్భిక్షచాన్నదాతారం, సుభిక్షచహిరణ్యదం, చతురోహం సమస్యామి, రణేధిరంబుణేఘచిం కహ్మోబుధప్రోక్త ధర్మవచన్సె, మైనె, ప్రేమాయీకు, మేరామాతుశ్రీసరిక్షిగహసెదేహై, సాఖ్యమిలానె జత్తక, సక్సెఒత్తాకరుంగ. తుజాకె, మాయీకు ఇధర్బులాలా. జా.

(దాసిచే బిజనఁబడిరాగాఁ బద్మాకరుఁడు సమస్కరించె. వెంటనే కత్నతిమొక్క. మరిచి దాసిచే వేయించి కూర్చుండఁజేసి)

పద్మాకరుడు. మాతుశ్రీ ! ధారాధరావృతరాకాసుధాకర్మమఘక, వ్యాధినేకృతాంగీభి, మలినాంగీభి, హోకెహైహో

అమ్మకొకాడై? కెం ఇధరాయీహై? అక్కార్సబ్ మాటాం
కర్మా. మైపుత్తర్లుం సమర్థున్నా.

. సుమతి. అహోవణిక్వతీ! ఆత్మీయభోగవినిర్జితపార్శ్వికవృతీ!
బుద్ధిపాబల్యధిక్ కృతభాషావతీ! హైసోఅక్కార్సబ్, ఆమూలా
గ్లొస్, బిశద్ కరుంగి సావధానమనన్ హోకె, ఆకర్ణస్కర్భాయీ!
దాశార్ణ దేశాధినాథ్లో నజ్రిబాహుమహారాజ్జీకు, మై నె జ్యేష్ఠపతీ
హోకె, సదా “కార్యేషుదాసీ కరణేషుమంత్రీ రూపేచలక్ష్మీ త్నమ
యాధరితీ! స్నేహేచమాతాశయనేచవేశ్యా! పట్కర్మయక్తాఖిలు
ధర్మపతీ” కహ్నె ధర్మబచన్మమాఫక్ హర్వభ్ ప్రియోనురాగ
సంపాదనోల్లాసే రహ్మె నిజనాథు మానసోత్సాహోత్పత్తి
హోనే, ప్రియోక్తియాదయాంసె, కల్పలూనాభి, ప్రే: మేరీప్ర
ణేశ్చ రహర్నిశాహర్వభ్ మేరెసెహి దోస్తీకరే కబీమేరేసవ
త్వైన్యంకెతైజానా, ఉనోంసెనల్లాపాఠర్నభి, ఛోడ్డియాథా. ఎ
క్వార్వ మన్మరఖేకె, మేరెసవత్వైన్యం రాజాకా అనురాగ్ మేరే
వర్నెఛుడా నె యత్నాఘాండేథె. వేసమిలె. ఉస్లియె, ముర్ఖు
గరఖ్ ఖిలాయెతో, మైమరుంగి, బాద్ సంతుష్టాంతరంగిణియా
హోసకింగె, కహ్నె వైసా కాంకియె. కృతకృత్యతాపాయె.
మై అబీ చంద్కాల్, అయి సె దుర వస్థా పాతెజీ నె,
భగవదుద్దేశ్యరహ్నె, వ్యాధిగ్రస్తాహుయి, పన్నమరి. మైబిష్
ఖాయెసాతబ్ గర్భవతీహు, తద్విష్నెగర్భస్థశిశుకు, రోగపీడా
కాంతిహోనె వైసాకరా. ఎగర్భరోగీ, వైదాహుయె సాబాద్,
హమారా రాజేందర్నె భిషగ్వరాంసే, బహువిధాషధా దిలా
యాథా. తబ్ మిజాజ్ ససుతరా. హంహమేషా, బాధాచాతె,
శోకెరహ్నెదేఖ్, హమారెప రుత్పన్నహుయిసా, అనహిష్ఠ
తాసె, హమ్మ, బహుదూర్ రహ్నె, ఎహ్మహరణ్యైరఖె,
హుకుం ఫర్మాయాథ. బాద్ తత్సారధినె, అధిపాజ్ఞానుసారిహోకె,
ముర్ఖుగహన్మే ఫేక్ చలేగయా. హేసజ్జనా! భగవాన్మ
చిద్విలాసా: క్యాహెకె; అబ్ మై ధోడా ఆరోగ్యవతీహోకె ఇధరు

ధర్మచక్ర, ఇల్లాచేర్ బైత్కబాల్కర్నె, లాయ్ హుయూ హుం, జ్జుప్తి సె నబక్బార్, బోల్నె నకీహుం. ఇత్నే మె జగదాధార్కె కృపాతిశయ్యె, ఆమ్మహె సత్పురుష్కా సందర్శన్ హువ్వా. ఆయిందా భగవాన్కా కరుణాప్రసార్నె కై సాచలేగాకి ఆపుక్కా అభిప్రాయ్ సంఘటన్ హోగాకి దేఖ్నా. దీనజనపోషణ్ సజనధర్మహైనా?

పద్మాకరుడు. భోమాయీసుమతీ! ఆప్కిపై దాయమీ, ఆమ్మె న్నాథ్కా అతిశయతా, బౌరాప్కి మహాత్కృప్త్యై వగైరే సబ్బి బిచార్కరేతో, భవాదృశమహారాణీ, అయినీ దీనదశాకు ఆనా, జగత్కర్తాకా, చిత్తర్పహితో, బౌర్కావ్యహైమాయీ? ప్రపంచ్కై ఆధిక్యపానెవాలేమె, కృతఘ్నతాకు ఆస్థాన్ హుయె వైసాయ్, నిరూపణ్కర్నెవాలేభి, నిరర్థకాంమె, కృతజ్ఞాభి, బహుత్సరహింగెమాద్! వహ్య్కృయిశ్వరా! ఒత్నా మహీకాంప్వో, వజ్రబాహు మహారాజ్, బహుత్కాల్ ప్యార్ రఖేసో, నిజజీవితేశ్వరికు, సోషణ్కర్నాహి, భారనమ్మ, మృదు శయ్యోంపర్ సోతె, మధురవస్తువాఘాతె, నదగారహక్మావ్తంమె ఫిరె, రహే అయినీమాయీకు, భిక్షాటనదశాఘటన్ హువహై! ఆచ్చ, మాతుశీ! కైసాహుయెతోక్యాహై? మేరాజన్మా సోఫల్కహోనేకు, మైథారుణీస్థల్, యశన్ పానెకు, ఎహ్మి యేక్కార్ హోనెసహి, యిశ్వర్నె, ఆపుయహోకులాయా. కుచ్ ఫర్వానహిహై. ఆమ్మె హమారాజననీహై. మైఆప్కిపుత్రర్హం. నక్నె ఒత్నాదూర్, సకలయత్నాకర్కె, ఆపు-ఆరోగ్యమిలానె, తజ్జ్వజ్జీరహుంగ. ఆపుయహోకుచ్ కఘ్నిసహి. సురభిప్రసాన రాజసెభి, దుకూలాంబరంసెభి, మణిఖచితస్వర్ణభిత్తి కాజాల్సెభి, ప్రించితహో ఏకాలయ్, ఆమ్మెలియె, హమారె జనానెమె ఖాళీకరాకె, దేవుంగ. ఫరాఖల్సె, వహోరహియె. వైద్యజనొంకు, టుటాభేజ్జు రోషధనెవాభి కరావుంగ. ఎ: మత్పత్నీ, సర్వపతి

చర్యాకరై, సన్నిధిమెహిరహై, ఆపు అనందమిలా వెగి.
కెంగే? క్యాకహ్త?

పద్మా-భార్య. పాణేశ్వరా! అబావ్ జైసాపర్మాతెహైకి
వైసాహి, ఎమాయీకా పరిచర్యాశ్రద్ధాసెకరైహమేషా, తన్మాత్మ
సన్నిధిమెయిచ్ఛరహై, తద్వృత్తాంతా ఆపె అరజ్కురైరహుంగి.
సూత్ర). (9) సాలాపద్మాకర్ - సుమతిక - పహ్లాఘడ్వేఫికర్
బాలకయితనీ, లాలకకుతబ్ - సు శీలతనన,
చ్చింతన్సేఖుబ్.

(ఆమెను గొంపోయి మఱొకవోటఁ గూర్చుండఁబెట్టి)

పద్మాకరుడు. వ్యరీ! తుఃభి, అమ్మెదానీయాభి, అన్న
పుత్తర్భి, హమేషా, ఎహిమాయీకైతైరహై, భివగ్జనాంస, బౌషధ
సేవాకరై, పథ్యపదార్థాహి, ఖలాతె దిలాతెరహై, మిహాజ్
సుతరాసేకుహిదేఖ్.

పద్మా-భార్య. హేసాణనాథా! భగవాన్మే కృపాసే,
అమ్మె పర్కస్థిహోకర్, అమ్మెఖాన్మాయీన, గుజర్లయీధి.
అబీశ్వర్కాకరుణా, జియాదాహోక రహ్మెసె, ఫిరైహ్మాయీసే,
మిల్నాతలన్థహువా, కహ్మెఉద్దేస్సె, అపన్నా మాయీకహ్మె,
మనోనిశ్చయైరహ్మె, జబ్ సంసిద్ధహుయేకి, తబీచ్మైసే, క్వశు
రపత్నీన్యాయై, పరిచర్యాసబ్బి, సాదరణైకరై, అమ్మె ఆజ్ఞాన
సారిణీహోకె, ఇస్సాన్సర్, హమేషారహై రహుంగి.

పద్మాకరుడు. మాతుశ్రీ సుమతీమాయీ! ఆజ్ఞాన
గొంబరాఁఁదొ, విమలహృదయై, అష్టాస్కర్కై, పరిశుభ్ర
వస్త్రధారిణీహోకె, రహ్మే, హాకీమా, ఆకె డేఖ్మిర్, బౌషధసేవా
కరాయింగె. మేరావత్నీ యహహిరహై దేఖ్ రహ్మి.

సుమతి. అచ్చాభాయీ! వైసాహిహుయేఖాయ్. మేరీ
పురాకృతపుణ్యవిశేస్సె ఆమ్మహై ఆధార్మిలా.

నూత్ర) (10) పాలాపద్మాకర్ - సుమతికు - పష్టాఘడ్వేళికర్
 సుమతికు సుతరా కుమార్తెనబచా - శ్రీమావిఫల్ హుయి
 రహినహినాచా.

(భారవస్త్రధారిణియై యాగోగ్యవతియైయున్న సుమతి 5 ఏండ్ల కొడుకును
 దన తొడపై నానితలనిడి పన్నుండఁ బద్మాకరాదులతో)

సుమతి. అహో ప్రాణబంధువా! భగవాన్కాకరుణాసె
 మిలేసా ఆమ్మె ఆదరణాతిశయ్యెహా ఔషధసేవాదయాంసెహో
 ముర్ఖులు రోగనివారణ్యుయి మైతో ఆరోగ్యవతిహుయిహుం
 కహ్న. పరంతు ఎకుమార్తె జిత్తే జత్తనాఁకియెతోభి వ్యాధిహి
 వృద్ధిహోనేహైసోప్రాయ్భినదిన్నె, క్రమిశః విస్మృతిభిలగైరహె.
 హోగయా. ఇస్సు కై సాతోభి ప్రాణదాకరాయియ్యె. ఎలడ్డా
 నజీబ్ నహిహోగాతో మురై ఆప్కితా సంతక్షణకియెతోభి
 భన్మమెకియెసా ఆజ్యాహుతి సరీహ్లాజా వెగా. కెంక హ్వె ప్రపంచ్యై
 కన్నారహసెతోభి దుఃఖానా బత్తాముష్కిల్ నహిమగర్
 పుత్త్రోకానాకహెతో మరణీచ్ బెహర్ హై కహ్మె దిన్నేకా.
 పుత్త్రదుఃఖసె సంతప్తాహోకె చిరప్రయాన్ పాకె మృతా
 హుయెసా తార్కాణాబహుత్సెహై (కొడ్కును గొట్టిలేపుచు)
 బావా! బావా! కుమారా! హేరాజనందనా! (మరణించి
 నట్లు తెలిసికొని) భోవిహితా! హేభాయీ పద్మాకరజీ మాతా
 భగినీ, అభ్యిక్యాహితబచనా! మేరీ పుతర్ మైపుకారేతో
 జవ్వాబ్ నదియా అబ్ మైక్యాకరుం? (అనిమూర్ఛిల్లిపడఁగా)

పద్మాకరుడు. మాయీ! ఇత్తాదుఃఖ్ కెంపావెగీ?
 మామూలైమాఫక్ చందూలై నిశ్చేష్టిత్ హోకె రహ్నపడా
 పాద్! కహమురై దేప్పదే. (అని లేచివెల్లిచూచి తెలిసి
 యెత్తి భూశయనముచేసి) అరేదేవా! మహానుభావా! ఈశ్వరా!
 ఎక్యాడుమ్మలైరే! పాప్ బిచారే! అతిసా కుమార్యాన్వితాభి
 ఆభిజాత్యశ్లక్షణాన్వితాభి, హోక, రతిదీనాహోకె అయిసా
 ఆయెహైకహ్మె మైకిత్తాధన్తోభి వ్యయ్యురై యినోంకావ్యాధి

నివారణార్హై జత్తృ జై నాకయేతోభి ఇనోంకాదురదృష్ట్యాహైకి
అరేభగవాన్ సభ్యత్నాభి బిపిన్తే బిరాజమాన్వోన జ్యోత్సాన్నికు
సాదృశ్యాహుయేహై ! ఎక్కారె దై వరాయా !

సూత్ర (11) గతజీవహువాహై - సుమతీ-సుత్ మారోతీహై

నతికహఃసుత్ కహః, సబలగ్ హై చల్ - పతికాఃపానా, పాత
క్కాఫల్.

పద్మాకరభార్య. హజగల్కర్తా ! అగ్నిదగ్ధాటవీమె ఫిరై
హరిణిమాఫక్ పుత్త్రోశోక్పానె ఎహ్మయీనె కై సాబచేగీరె
యీశా ! కిత్త కప్తక లాయీరెస్సామీ ! దేవవంచన్కు అటక్కు
రహారే ! హ !

సుమతి. (మూర్ఛతేటి) హపుత్త్రా ! హరాజకుమారా !
హరాజనన్నిభాననా ! హసుకుమారా ! హమార్తాండతేజా !
హరమణీయశరీరా ! హపుత్త్రకా ! మేరీగరభ్యే అగ్నిడాల్కె
ప్రజ్వల్కర్కె గయారెబావా ! ముయ్యెఫోడ్కె అకేలాకై సా
జానకెగాబావా ! తేరాపితాజీనె అప్పన్వమేమా రోగపీడితాఃహోసేన
శోకసంతప్తాఃహోకహైకస్కా అసహిష్టుతా పైదాకర్లకై మహా
రణ్యమె భేజేతోభి కష్టాః అనేకాఃపాతే హర్షభృతేరారుజకు
ఉవశాంతిహోనె యత్నోంపర్ ఖయూలభై తుయ్యె నీచేనహి
ఉతార్తె రహేసో మాయీ మైనహిరేబావా ? అయిసీ దీనాభి
సదాతేరే పరీచ్ భ్రాంతిరభ్యే దుస్రాకుచ్ నచహ్నోముయ్యు-
అయిసీ గామాంతర్కె అకేలాకు రభ్యేజానా క్యాసాచాబాత్
హైబావా ! తేరా బావాజీనెకియేసో రహయిచ్ తుఃభికర్నె నేఖ్నా
హైమాద్ ! క్యాఫసంద్ హైబేలా ! ఫిరాకె ముయ్యెభి సంగాత్
తేజాపుత్త్రా ! (కొంతసేపూరకుండి) ఎకహకానీంద్ హైరే
ఆత్మజా ! తద్దుష్టజాడ్యసె సంభూత్ హోకె అబ్త కనేకవర్యాయాః
సంపాప్తహోనె వైసా ఆయీసోనిమా ఎహైకహ్మో మైనమ
రీుథి. మైయిత్నా పుకారేతోభి నహిఉత్తాహైకెంరే రాజనందనా !
బత్నాబ్బడానిమామే రహతోభి మై“బావా” కహ్మో పుకారేతో

“మూయీ” కహ్మో జవ్వాబ్ దేతాథ. అబ్ మేరీ నూరత్సీ న దేఖ్నాహై కెంరేపుత్త్రీకా! (ఊరకుండి) అరేకుమారా! హా కుమారా! కుమారా! మై తేరామాహా పాపిష్ఠసుమతీవలం బావా! ముర్రె జవ్వాబ్ దేనె మైదుమ్పాభి నీచాభివలంక హేతో త్వన్నేత్రాః థామ్మహి నదుత్తరేబావా! సామ్మి దేఖ్నేభయ్యా! పద్మాకరతనూజ్నై తేరేనె ఫేల్లెనే ఆయాహైరే తుర్రె బులాతా హైరే త్వత్పదభూషణాః ప్రించద్దస్వి జియాదాకర్నై భాయీసే ఫేల్లెజా ఉరేవత్సా! (ఊరకుండి) అరేబేటా! సబ్ ఘడేతోభి తుఃహై కహ్మోహి మైయిత్తదూర్ ప్రిణ్ రల్లెనే సకీధి. అబ్ తుఃభినహితో మైకై సాజీనె సకుంరేభయ్యా! ఈశ్వర్నై ముర్రె ఇత్తి పాపిష్ఠాహానె కెంకర్దియ్యారే కుమారా! రాజాజీనె న్వపురీసె హాకాల్దియేతోభి పద్మాకర్జీకహ్మై పుణ్యమూర్తికు అనుష్ఠు రుత్పన్నహాకె సంరక్షణ్ కర్తాహై. భగవాన్మె యిత్తానిర్దయా బతావెగాతో దూసాదేవ్ కహసె ఆసకెగారే! హా పరమేశ్వరా! మైపూర్వజన్మోమె జిత్తెపాపాః కియీవలంకి జిన్మై పుత్త రాంకు భిష్ఠిలాయీవలంకి జైసాజోచలా వైసాహి పైహి కార తొంసె ముర్రుక్కు ఎఃజన్మై అయినీ ఆపదాంబోధిమె నిర్మగ్న హాకె సరక్నై జాయ్బానదిన్మై వైసాకియాహైరేభగవాన్! సర్వసామాన్య లోగోకె సరీక్ ముర్రె పైదాకెంసకియా! మేరే సరీక్ చండాల్కు మహారాజసతితాకెందియా? ముర్రె గర్భోత్ప త్తికెంకర్దియ్యా? పాపబిచారే మేరే సవత్సెంకుభి అయినీ ఫలో త్పత్తి కరసంతోష్ కెంసమిలాయారే భగవాన్? ఉద్దినోంమే మేరీ నాథ్నై తత్పత్తియహంకుభి ఆనంద్మిలాలె రహ్మై అవకాశ్ మన్నాథ్కు కెంసదియాజీ స్వామిజీ! తద్రోషావేశ్నై తత్పత్తియా ముర్రె గరళ్ఖలాయెనా ఉస్సె మైతబీచ్ మర్గయీతో బెహారీనా స్వామి? వైసాహిహాజానె అవకాశ్ కెంసదియా పరేశ్! కెంకిబచాయాలే ఎః విషయిధర్ రఖంగె సున్నాస్వామి! ఒత్తా దయామయ్హాకె రహ్మై మన్నాథ్కు ఎఃచిత్రాంగ్ క్యారే

భయ్యా? ఇత్తేమె ఒత్తా అపరిమితాసంగత నిర్దయా సము
 త్పన్నం కంహానా? అంతఃపురీసె నికాలేతో మహల్తాభి ససు
 తరా; మహల్తాభి షహల్తేతోభి నరఖాయె; షహల్తాభి నలా
 యక్ హోతో అన్యగ్రామోభి నదిసా; గ్రామానబ్బిహోట్టె
 మహాటవీమధ్యదేశ్యే షేట్టలాయారేయిశా! వైసీహోరాటవిమె
 జిత్తెవ్యాఘ్రాదయాహము దేఖే సహిఖాకర్ ఛోట్టేనాకంరే!
 వైసీదుస్సితిమె మురై సత్త్వసముత్పత్తిహోక తాకత్ మిల్కుర్
 చల్తే సత్త్వకై సా హుయిరే స్వామి! వైసీమహాహమ్మ అనతి
 దూర్ హోక అయిసీ పురవర్ నజరానా క్యాతమాపారే! ఏ
 నూత్న నగర్మ నిజజననీజనక సదృశాహోక ఏపద్మాకరజీన
 సకుటుంబ్ హోక ఇత్తె విధాంసె సదా ఆదరాకరైరహ్న క్యా
 చిత్రవృత్తాంత హైరే పరమేశా! ఆమ్మె లీలావిలాసానబ్బి
 అనుభవసాదృశ్యంసె పృత్యక్షగోచరాహోన కర్తేతే రహేతో
 ప్రేహిరహసె ఏ మేరాకుమార్ ఆరోగ్యవాహోనక్కె ఆయు
 ర్భాగ్యసంపాదక కర్తేనే సకగాకహ్మ మైసమర్పిథి. అయిసీ
 సత్పురుషా నిష్కల్మషహృదయై కియెసో ఉపకారకక్రియాభి
 విఫలాహోజానె అయిసీ అక్రమమృతి ఘటన్తోనె ఆవకాశ్ కియిసా
 పరమపాతకిహుంరేమై యీశ్వరా! జైసీ పాపీమైనహోతో
 అయిసీ వంచనామురైహోగారే! మేరాపుత్త్రక్ రాజానక
 పద్మలోచన్ దీర్ఘ బాహు విశాలవక్ష బుధామోదకరచేష్టానిరత్
 హోఅయిసీ సుకుమారక్ ఇత్తెమెయిచ్ బాల్యయావన కౌమార
 వార్ధక్య దశానబ్ధిసాయారే స్వామి! (ఊరకుండి) హాపుత్త్రకా!
 హాప్రియకరా! హాశుభలక్షణాన్వితా! హారాజనందనా! కహ
 గయారేబావా! మైభి ఆవుంగి. లేజారేబావా! పతిసంత్యక్తాభి
 అనాథాభి గతబంధవాభి కృపణాభి విపులకలుమాత్మకాభి నర్వదా
 తేరెపరీచ్ భాగ్నితిరప్తేనే జీనె అబలాభి తేరామాయీభి హోము
 ర్ము అయిసీ భయంకరదుఃఖ మకరాలయ్యెడుబాకె ఖుషీసె
 తుఃజానా క్యాజేహర్ హైరే ఆత్మజా! (మూర్ఛ)

పద్మాకరుడు. దేఖివ్యారీ! ప్రపంచ్యే ధనాధిపాభి దారి
ద్యిషీడితాభిబహుత్యేలోగోం యుక్తాయక్త విచక్షణానహిరఖై-
దిల్చుమై వై సాకార్యాగుజరావెగె. దేఖి “పూర్వజన్మకృతం
పాపం వ్యాధిరూపేణపీడితం” కహ్నె న్యాయబచణ. ఎమాతా
పుత్రాః ఎజన్మమె ఒత్తీసద్వంశ్యే పైదాహుయెసరీక్ ఒత్తా
అదృష్టే పురాకృతపుణ్యకార్యాంసె మిలాలియెతోభి పాపఫలతిశయ
హోకె అయిసే దుర్దశేంమె ఇనొంకులాయీ. పంచవర్ష
ప్రాయా ఎబచ్చా పురాకృతాఘఫలెనహోతో ఇత్తెమెహీ
మరానాకెంపడేగ? పాపేలిచారీ ఎమాయీపానె వ్యసణదేఖ
కైస్తీహైకి!

పద్మాభార్య. నాథా! అహ్వల్ దేఖె అప్పెకుయిచ్
ఇత్తాదుఃఖ్ పైదాహారహం. ఒత్తీఅచ్చి దశాసె ఐసీ సీచస్థితికు
ఆనా ఆంగైవ్యాధీ ఆతిశయహోకెరహ్న బేర్ ప్రాణసమ్మి కష్టా
జిత్తి హోనిజతనూజ్ మరన్న అయిసె ఘోరకార్యాంసె ఉత్పత్తి
హుయిసా పైదుఃఖ్ ఎమాయీకా క్యాహైకహ్న అబెహ్మితానె
కైసాజీనె నకేగీ? ఝూట్ ఎహ్మిజీనా అసంగత్ హై.

సూత్ర (12) అమల ఋషభయోగీ - రుద్రాక్షమాల్యధర్మిరాగీ.

సుమతీ శోకవ్యాధి భిష్క్వో-సుమనోపూజిత సుఖదాయాహో.
(పడియున్న సుమతియు వృతుడయిన నుతుడును దప్పఁ దక్కిన యందఱును
దిగ్గవలేవలెను)

పద్మాకరుడు. హేవిభూతి విలేవనాంచిత దివ్యశరీరా!
రుద్రాక్షమాలికా విరాజితోదరప్రదేశా! వరయోగదండమండిత
పాణిపంకేరుహం! ఆపత్పరంపరోత్తుంగ మహాంధకారవతంగ లింగ
ధారీ! ప్రత్యక్షశివావతారా! యోగి హర్యక్షా! శైవదీక్షా!
విరూపాక్షోపమా! మహాత్మా నమస్కార్ నమస్కార్.

ఋషభ. పద్మాకరా! సుగుణాకరా కల్యాణ్ కల్యాణ్.

పద్మాకరుడు. భోభో యోగీశ్వరా! స్వర్ణస్తేయ బ్రహ్మ
ఘాత సురాపాన గోహత్యా గురుద్రోహ వర్ణాచారవిసర్జన

పై శున్యపూర్ణాహంకృతి కృతఘ్నతాది పాదపనమన్వితాభీలాఘాటవీ
వీతిహోత్రా! పరమపవిత్రా! సరనాయక సురనాయక దిక్షా
యక లోకనాయక శిరోవిరాజిత కిరీటాంచిత దివ్యమణిప్రభాజేయ
మానాంఘ్రి పంకేరుహ! మహామహా! పావనచరిత్ర! భక్తజన
మిత్ర! సర్వసుపర్యాణసంసేవితా! గంగా యమునా సరస్వతీ
గోదావరీ కృష్ణా కావేరీ తుంగభద్రా భీమరథీ నర్మదా సింధు
పుష్కర వాహినీ ప్రణీతాది పుణ్యనదీ విమలౌదకావనీయ మలి
నాభి మంగళకరాభిహా భవచ్ఛరణాంభోరుహ సందర్శకౌసె
హంపాబన్ధి కృతార్థి అమల్భిహుయేహై హమారావానస్థాక పవి
త్త్వర్ణుయి హంకియెసా తపస్కా-ఫలెహి భవత్సందర్శకౌ హం
కర్సకౌహై.

ఋషభ. హేసత్పురుషా! మృదుమధురభాషణాహ్లాదదా!
తుః సదాశివదధభజనానక్తౌహై సదాశివభక్తౌంకు సదా ముదాతి
శయ సుఖాతిశయ కీర్తివిస్తారతాదిలక్షణః నై సర్గికౌహై జౌర్తుః
పరోవకార చింతానాతత్పర్ హై, అయిసే సజ్జన్తోతురై ధృగ్
చర్ కర్లకేమై మహానందనిలయ హోగయాహుం.

సూత్ర. (13) యోగీశ్వర్ కియ్యా - సుమతికు - ఉపదేశే
ఫలహుయ్యా.

రాగ ద్వేషా, ద్యాఃగై బత్తో - ఆగమాంతధ, రాత్రిభ్యానభ్యో.

(అపుడె సుమతి మూర్ఖతేటి హుర్పుండి యండగనె)

ఋషభ. అహోసుమతీ! కళావతీ! గుణావతీ! సౌందర్య
వతీ! సౌభాగ్యవతీ! అలఘుతరనత్కార్యసంఘటనానుకూలమతీ!
పతివ్రతాధర్మనిష్ఠాతిశయతా తిరస్కృతారుంధతీ! దాసదాసీజన
భృత్య బంధుమిత్ర జనరక్షాతత్పరరాజరాట్నతీ! దివాసమయ
చంద్రరేఖాకె మాఘక్, చేదిరాణ్మాత్రంతర్లహ పరిచారికతా
సమాయుక్త దశాస్విత దమయంతీ సాదృశ్యసే, దగ్ధాత్మీయోపరి
భాగ సంబంధభస్మచ్ఛిన్న పాదపకణికాకే సాహుష్యే, స్వదేహజ

మల సమన్విత కుచేలావృతరమణీయాంగీహోతుః, అనామక్ష్ఠి, అనంబుద్ధి, అప్రాణి, అసహ్యపద్ధి, ఐంద్రియాంగక చేష్టా రహిత్వి, అనాదరణీయ్య, అవసీసలగత్తిహా, ఎః అస్థిమాంసచర్మ వినిర్మిత ఘట్పర్పడై, ఆత్మరోగపీడానేభి, అత్యుచ్చదశాసె అయిసీ నీచస్థితికు ఆపౌంచే సోకారణైభి, అగణితదాస దానీజన పరివృతాహోకె, మహాచుహీరాప్రసాదాహోకే రహిసా స్థితికు బదల్, అంబాకమ్మో అన్యాబలాకు ఆపీచ్ ఆవాహన్ కర్మై స్థితిమె రమ్మోభి, పురాకృత సుకృతశేష్మ సాన్నిధ్యగతా హోకె మిత్రవచనాఽహస్తామైత్రి మాత్రస్నేహిదేఖై అయిసే సామాన్యలోగోంకె అంతర్భాగై బైత్మై అవస్థాపానహేతునేభి, స్వీయాఽహోకె వజ్రవైడూర్య మరకతమాణిక్యగోమేధిక పుష్య రాగనీల ప్రవాళమాక్తికవరమణి ఖచితభర్మనిర్మిత ప్రాంచచ్చిల్ప చిత్ర తేగీయమానభిత్తికాజాల విరాజితాంతర్మహ వర్తనోత్తమ దశాపానె, తావకాంచిత మృదుపాద సరసీరుహఃపాపాణ లోష్ట్ర కంటకాది బాధకవస్తు పరివృతారణ్య మార్గసంచారిణీహోకే, ఆఖర్కు పూర్వోక్తవిధాన శోభితాఽహుయెతోభి పరకియాఽహో అయిసే ఆగారోంమె రమ్మోసంశయైభి, కబ్బిముఖావలోకనోభి సహాకియెసో అయిసె సుజనాఽమిత్రాఽహోకె ఎహిచ్ గతిహుయెసా అయిసే నానావిధ దుర్దశాః అప్రీవిసర్జన్ కర్మైభి, హాపుత్త్రా, హాకుమారా, హామృదుమధురభాషణమృతధారా సక్తాన్యాఖిల కర్ణరంధ్రా, కష్టై శోకబాష్పవర్షాఽచక్షుర్ధారాధరాంసె నికల్మ ర్కపోలాచలోంపర్మై ఝరన్యాయై ప్రవాహోహోతే భూప్రదేశే సబ్బి ఆర్ద్రర్కర్మై వైసారోతీహై. కెం? పుత్రర్కకాన్? మాతా కాన్? పితాకాన్? భ్రాతాకాన్? భగినీకాన్? జామాతాకాన్? ఎహ్మైకై సాతు యైపుత్రర్? అబ్బక్ కిత్తైకు పుత్రర్లువ్వా? ఇస్కెవాసె కిత్తైరోయె? బొర్కిత్తైరోనేకుహై? నామెహి సుమతీహోతుః, ఇత్తిమూఢమతీహోకె, అయిసాకెంరోవా? ఏకీరసంఘాసబ్బి సదీతటాకాది వివిధజలాశయాంమె హర్షభై

బాల్యస్యామ్నో చంద్రై యావనకాలై చంద్ కామారావస్థా
 చల్నైమే ఔర్పంద్ వార్ధకతాపానేమే కై సాతోభి కబ్జోభిహో స
 మస్త జంతుజాల్భిలయ్ హోకై ఆత్మీయ పూర్వకర్మరీతియాంసే అన్య
 జన్మాంమే సుఖాసుఖాపానేకా ప్రసిద్ధవిధాయక లక్షణో హై. మాతా
 పితృ సురతనమయోద్గత తేజోరక్త మిశ్రితాజనిత్ హోకై ఎతను
 శ్రీపురుష పండభేదాంసే మహీపర్ రహేగా. సుకృతదుష్కృతాః
 సుఖదుఃఖాః విద్యా అర్థాః విభవాః ఆయుఃపరిమాణ్ ఔర్
 శుభాశుభాదయాః సబ్బి కర్మానుసారానుగుణ్య దేఖై తత్తదను
 కూల విధాన్సే విశ్వసృష్టినే లలాటస్థల్పర్ లిఖేసోమాఫక్ సకల
 లోకాభి పాతేరహింగె. హేనీలాలకా ! కబ్జోభి ప్రపంచ్యై
 మనుష్యేంకు సాధనీయాః హోకార్యాః అస్మేకు అనుకూలాహోకై
 సఫల్తానకు యిన్ ప్రయత్నాః బహుత్సే కర్మైకై హై సే స్థితియాం
 మేభి యత్నీకృతాః హో పురుషేంకా తాత్కాలిక దశానుసరణ్సే
 ప్రైః ఫలాః విఫలాః హోతేరహింగె. అయినీ ధరమ్మై అనతిక్రమ
 కర్మైభి ఘనతర దుష్కాల్భి దుస్తరాః హై. ఎతనురాజనె అశా
 శ్వత్ హోనసే అజై మర్నా నై నర్గిక్ హై. అయినీ అవస్థా
 అనతిక్రమకర్మై హై. ఎపానా ప్రైశరీరికియెసో దుష్కార్యాంసే
 నంపాప్ర హుయెసాహై. ఇస్లియె బీచ్యై తుఃరోనాకెం ? అహ్నా
 సివేశన్క బాద్ ఏక్ గృహ్ హై. చంద్ కాల్ కాన్తోభి ఏక్కుటుంబి
 రహ్మో ఏక్సమయ్యై గ్రామాంతర నివాసాః హోనె జావెగె. లో
 తబ్ నజ్దీర్ ఘుర్వారే అపన్నబ్ బైర్కర్ రోయింగెతో
 క్యాఫనంద్ కామ్ హై ? అయినాహి ప్రామృద్దారుపాపాణాది శిల్పా
 నుకూలవస్తు వినిర్మితాగారాహోతో ఏఘటాః అస్థిమాంసచరత్
 నాభాదతుకాంసే నిర్మితాః హోవేశ్కాః హై. ఇస్మై చంద్ కాల్
 రహెసాజీవ్ కర్మపరిపక్వతాసే లోకాంతరగత్ హువ్వా ప్రైహింగ్
 అబ్ భన్మైకరాజానె తయ్యార్ హై. అయినె సుజ్ఞాన ప్రదాయక
 వచనగ్రహణీయతో శోక్కుబ్బినహిపావె. ఔరేక్ హై.
 అవన్నె సుఖుర్వవస్థామే పానే స్వప్నాంమే ఉన్తక్ కబ్బి అహ్నై

శ్రీమన్మేధాదక్షిణామూర్తిశ్వర్కు నిష్ఠాసె ఆరాధకర్. ఎహీచ్ మైతు ర్ఘోబోల్నేకా ఉపాయ్ హై (కొంచెమురకుండి) అచ్చ సుమతీ ! అబ్తేరీ మన్మే దుఃఖోపశమన్తోకె. భక్తితాత్పర్యత్పత్తి హువ్యాహైకియా నహికి మురై మాలూంహోనేదే.

సుమతి. (ఇంతవఱకుం గూర్చుండి చూచుచుండి యిపుడే లేచి నమస్కరించి) అహో మహాదేవ్రాపమా ! అక్షరసపాదుకా దండకమండల రుద్రాక్ష మాలికా విభూతి ముఖానేక మోక్ష సాధక వస్తువిరాజచ్ఛరీరా ! తిరూర్త్యాగ్మకాకృతిశోభాయమానా తత్త్వవిద్యాధామా ! ఋషభయోగిసార్వభౌమా ! స్వామీ ! భవదీయ కరుణాకటాక్ష పీక్షా ప్రసార్పహి పావనా హుయిసా మైన భవన్మఖారవిందోత్పన్న ముక్తిదాయక తత్త్వజ్ఞానోపదేశ మకరందు ఆస్వాదకర్నై మైభృంగన్యాయైరహ్నభి ముర్ము ముక్తికరతలామలక్ష్మయి. పరంతు మైకించిజహిహోనేకే కారణై వ్యామోహనివృత్తి కర్లనే ననకుంగి. ఇస్లియె మురై మరణో పాయ్ సాన్మగ్రహోహోకె ఉపదేశో కరేగేతో మైభి ఎవచ్చుత్తరై సంగాత్ జావుంగి. ఉస్వాస్తై కృపారసలేశో పంచానె ఆప్పు మంగ్లేవుంగి.

ఋషభ. హేఅబలా ! మైజితై నన్మార్గొంసె. జితై తార్కాణొంసె వైరాగ్యలక్షణామాలూం కియెతోభి నహిజాన్తి. తుదేఖ్నేదేఖ్నే పుత్రాప్రేక్షాహి బెహ్మజ్ఞహై నమర్ముంగ. ఇస్లియెభి ; ఔర్ భూతకాల్మ చంద్ బరసాంకె పూర్వదిసాంమె ఏక్ నిశాసమయ్యై ఏకమహస్థలై ఔరేక్షివ్యస్థలై జానెసాంఖ్ హోక రకేలాహోమై మందరాభిధాన్తో ఏకాత్రీ బృందారక్కా ఘర్కుగయాథ. ప్రైబ్రాహ్మణై సర్వదా వేశ్యాంగనారత్ హోనేకా కారణై పింగళానామక తద్వేశ్యాభామినిభి ఉన్భి తద్వేశ్యమేహి సుఖలీలాంసె రహెథె. మైతబ్ తటస్థహోనా దేఖ్న, మానస్మి బహ్వహ్లాద్ పాతె, తద్దంపతీనె, తద్రాత్రికు మురైఖాబ్ నన్మార్క కరై, సారారాత్ మేరాసేవాహి, కియెథె.

మెళిబహుతానందపాకె, బాద్ మేరారాస్తాపకడాథా. అబెప్తేరి
పుత్తర్, ఉస్తిక్ ముర్రెవరిచర్యాకియెసో, మందరాఖ్యావనీ విబుధ్
హై. ఇస్సప్తేయహాఁ పైదాహువాహై. ఇస్సెపూర్వకాల్మె
మెపాయెసో ఉపకృతి, యాద్ లాలేకరిస్కునే యుక్తప్రత్యుపకార్,
కరుంగ. తైర్. (అని శవమునుదుట విభూతిపెట్టి మంత్రాక్ష
తలు చల్లి దండము తాకింపవలె) జయశంకర్భగవాన్జీకుజయ్.
సజ్జ్హారేవత్సా సజీవహో (బిడ్డఁడు నిద్రలేచినట్లు లేవవలెను)
సూత్ర. (14) సామతేయజీయా తబ్బబ్-స్వామిజీకాహిదయా.

ఆమోదఖిలాఁ, అజభెపానె-ప్రేమయోగికా, బిస్తార్హోనే.

(బ్రదికినబిడ్డను మనిపాదములపై సాగిలఁజేసి తాడును సాష్టాంగపడిలేచి నిలిచి)

సుమతి. భోభో మహాత్మా! దీనజనపోషకా! సచ్చిదా
నంద స్వరూపా! నకలమరగణముని జనసన్నతచరిత్రా! సజ్జన
మిత్రా! సర్వలోకపవిత్ర కార్యభారవహంఘ్రిపంకేరుహా! భాషా
పతి శ్రీపతి నగజాపతిప్రతిమాన, దివ్యలక్షణ సమన్వితా! యోగి
పతి! ఆపద్బాంధవా! యోగవిద్యావిశారదా! నిరంజన నిర్వి
కార నిరామయ నిత్యసత్యపరబ్రహ్మనాతానంద మయవస్తుజ్ఞా!
సర్వలోకవర్తీ! సన్మనిచకృవర్తీ! భవదీయకృపాకటాక్షనీక్షణ్యై,
పష్టై మై పావనాభి ఔర్ముక్తికాంతా కరుణార్జనానుకూల
మార్గ గమ్యాభి, బాద్ సంప్రాప్తాభీష్టఫలాభి, హోసకీహలం.
అయిసీ అసాధ్యకార్య, ప్రపంచై, హంజాన్నెకొన్కరేగ? ఆపై
సాక్షాజ్జగజ్జనకీ, నిత్యానందకర్పి, పోషితాఖిలభువన్ని, హోవర
మేశ్వర్ హై హంకహ్నె దీనాధమాంకు భవన్నిజస్వరూప్ బతానె
సహిచస్కొ అక్షరస్థి, పాదుకాభి, రుద్రాక్షమాలికాభి, విభూ
తిభి, వ్యాఘ్రచరమ్భి, దండకమండలాభి, కాషాయాంబరాభి,
ప్రాంచితాఁహోనె, జగజ్జగీయమాన్హో దివ్యప్రభాప్నె అయిసీ
యోగీశ్వరరూప్ ధర్మై ప్రత్యక్షహోకె, ఆపదాంభోధిమెతీరై,
హృద్ధిగ్రస్తమతాస్యహో హమ్మై తస్మకరాలయై, సంతోష
రత్నాకర్హోకె దిన్నె బతాకె ఆరోగ్యభాగ్యావృతాఁహోకె

రహ్నే కర్దియె హై. అయిసె మహానుభావ్నై ఆవు, జన్మనేహి, అబలాహాకె రహ్నే మెసన్నుతి కై సాకర్సకుంగి? అనేక నహసరి సాప్టాంగ సమస్కృతియాఁపిర్పిర్ కరుంగి.

ఋషభ. అహహ సుమతీ! తుః ఇత్తా సంతోషపాకె అయినీ ఖులాసేసె రహ్నే కేసె, మైపానే ఆనందిత్తా ఒత్తా కహ్నెగిన్తి కున ఆనేకా కల్యాణ్ కల్యాణ్ కల్యాణ్. ఉతీయె. సుమతీ! ఎతుమారా కుమార్నె, శివానుగ్రవశేసే, బహుత్ భద్దరై జీనేస కేగా. ఇస్కు భద్రాయునామృజ్జేయ్యె. అబ్ భవిష్యత్కాల్తె సదానిర్మల్లి సౌఖ్యాకర్పి దయార్ద్రమునన్కభి సదాశివ పదభక్తి యుత్థిహాకె బెహ్రో వ్రఖ్యాతిపాకె ఆఖుర్కు శివసాయుజ్యోమిలా లేవెగా. కుచటక్షహిహై. తుఃభిసుభేహిరహేగి. భోవద్మ నయనా! “వాసశ్వర్మహి భూషణానిఫణినో భస్మాంగరాగోజ్జ్వలః | గారేకస్యచ కర్షణేన కుశలః సంపత్తిరేతాదృశీ | ఇత్యాలోక్య విముచ్యతంకరమగా ద్రీత్నాకరం జాహ్నవీ | కప్తం నిర్ధనికస్య జీవనమహోదారైరపితృజ్యతే ||” కహ్నె అలంకార బచనాంసె చమ త్కృతి నికాల్తెకుహి పండితలోగాఁ కహ్నెరహ్నే నిరర్థకవచ నాంకు శ్రవణ్నై అవకాశ్ దేకర్ ఈశ్వర్కు ఐశ్వర్యదాత్మత్వం కై సాసిద్ధిహాగకహ్నె బిచారణిచ్ దిల్మె బిల్కుల్ నహిరఖై, “యద్వారే మత్తమాతంగా! వాయువేగాస్తురంగమా! పూర్ణేందు వదనానార్య! శివపూజావిధేః ఫలం” కహ్నె వినయసంసిక్త ధర్మ వచన్కు, శ్రవణగోచర్ కర్లేనే, అవకాశ్ దేతే, సదా, సదాశివ పాదాంభోరుహద్విరేఫాహాకె, రహ్నేకుయిచ్, యత్తకకరై రహ్నే.

సుమతి. మహాత్మా! దీనరక్షకా! ప్రపంచ్యై, పితాభి, కన్యాదాతాభి, జ్యేష్ఠభ్రాతాభి, భూనేతాభి పితృసమాఁహైకహ్నె నయశాస్త్రజ్ఞాకహ్నెహై. అయినీ బిషయాఁ బిచార్ కర్నె సాణప్రదాతాహా ఆమ్మె పితరాంకె పితాహాభాతాభి వాతాపీ భుజ్యుఖాళమునీ వినుతాభి జాత్యాధిక్యయులే యతినేతాభిహై

కష్టమును సంశయకావ్యమై? అయిన మహానుభావులైన ఆ
హమారా గురువ రేఖ్యులైనా. భవదాజ్ఞాన, సర్వజ్ఞాన, సర్వ
శక్తి, సర్వామరగణరక్షి, సర్వభువనపోషక, సర్వాంతర్యామి, సర్వ
సర్వభూషణ, గంగాధర్మ, గజచర్మ విభూషణ, దిగంబర్మ త్రిపు
రాంతక, పార్వతీమనఃపంకజాత మార్తాంధ్యహా మహాదేవ
పదభక్తి, ఉపదేశకర్త, హమటక్ కంకరింక? నిస్సంశయ్య,
సదా సదాశివధ్యాన్మరై రహింక. అజ్ఞానహాక, ప్రాగ్జన్మాంమ,
కావ్య కావ్య పాపాడియైహిక, తత్తత్సల, ఎప్పుడై అనుభవ
నీయా హుయెసా దృష్టాంతిరహింక, జితాతక్ శక్తిరహింక,
ఒత్తాతక్ బిశేషపుణ్యకార్య, కర్మైకు సమర్థతా సహితోభి,
అత్యుత్కృష్టహా, శివనామస్మరణ, శివార్చనాదయా, కర్మ
రహింక. ఏ సభ సాక్షాత్సర్వజ్ఞహా ఆప్తై కృపాయాచ్యమై.
ఆప్తై కరుణాతిశయ్య శివానుగ్రహి శీఘ్రకాలమహి సంపాప్త
హాగ.

("జయ శంకర్" అనుచు యోగి సాగఁబోవుచుండగా)

పద్మాకరుడు: హే మహాత్మా! యోగింద్రరూపధారి!
సాక్షాత్సదాశివమూర్తి! సకలలోకవర్తి! సర్వదిగంతవ్యాప్త
సత్కీర్తి! సచ్చిదానందమూర్తి! తత్త్వవిధిజ్ఞ చక్రవర్తి! ఆప్తై
అగమస్నేహి పవిత్రార్థుయిసా మదీయభవన్మ వీకనివాన్ కర్మభ్యా
హిష్కు అనుజ్ఞామంగైతాహుం. కృపాకటాక్షవీక్షా ప్రసాద
ఏదీన్పరానే దేయియ్యె స్వామి.

ఋషభ. హేపద్మాకరా! సుగుణరత్నరోహణమహీధరా!
తుకర్మ సత్కార్యంకుభి సంస్తోత్ర రాంకుభి అమితానందభరిత్.
హామైనె తుర్ము మదంతరంగై బహుమిత్రతాసహి దేహ
హుం అబేక్ నివాన్కర్మై అతిశయ కావ్య ఆశేకావ్య?
అబ్దుర్ము భగవదారాధన సమయ సమీప్త స్వా. అష్టాకర్
బాదాప్రంగా. సుఖైరహియె.

(పదసహ సుమతి మొదలు సునయనమున కనుసక్తిగించిగా దీనించి ముగిసెను)

సూత్ర (15) సునయభిభద్రాయ్యాః-ఫేల్లియెపక్లియె-సాహ్వాత్సే
 వినయబుధౌంకు, పేమానఖాంకు-అనయబతాతే, ఆమా
 బడెబడెశాస్త్రాః, బహుత్ గ్రంథౌంసె-పథానెగురువార,
 పద్మాకరాజ్ఞాసె.

(వైవి హనుమంధరా నాడుకొనుటయుఁ జదువుకొనుటయు జరిగింపవలయు)

సునయ. భాయీ భద్రాయుజీ! “విద్యానామనరస్యరూప
 మధికం ప్రచ్ఛన్నగుప్తం ధనం । విద్యాభోగకరీయశస్సుఖకరీ
 విద్యాగురూణాం గురుః । విద్యాబంధుజనో విదేశగమనే విద్యా
 పరాదేవతా । విద్యారాజసుపూజ్యతే సహిధనం విద్యావిహీనః
 పశుః॥” కహ్నా నీతిబచన్మమాభక్ అమూల్యవస్తుహో విద్యాసరీ
 కృదార్థప్రధీపర్నహిహైభి ఉస్కామహిమ అసాధారణ్భిహై
 అయినీ ఘనపదార్థకు సంప్రాప్త కర్మియెసా విపశ్చిద్వర్కామహా
 భాగ్య క్యాకహ్నాకహ్నా ఉన్నె సర్వలోకపూజ్యతా పావేగా.

భద్రాయువు. భాయీసునయా! “కేయూరాణి నభూష
 యంతిపురుషం హారానచంద్రోజ్జ్వలా । నన్ననం నవిలేపనం
 నకుసుమం నాలంకృతామూర్ధజాః । వాణ్యేకానమలంకరోతి
 పురుషం యాసంస్కృతాధార్యతే । క్షీయంతే ఖలుభూషణాని
 సతతం వాగ్భూషణం భూషణం” కహ్నాభిహైసా నయబచనాను
 సార్హోకె పురుషౌంకు వినూత్నరత్నఖచిత స్వర్ణాభరణానేకౌనేభి
 అధికతాపాకె వశీకృత సుఖాకర్హోనేకర్కె విరాజమాన్హో సర్వలోక
 పూజ్యహృద్య విద్యాకహ్నా గుప్తధర్ అనుపవ్మహై. పరంతు,
 “భాగ్యం ఫలతినర్వత్రినవిద్యా నచపౌరుషం” కహ్నా అప్రతిమా
 నానుభవయోగ్య నయపద్మై నైసా వైహ్విద్యామాత్ర ర్నైహి
 పూరుష్మై భాగ్యవాన్నహిహోనేకా. తత్సేభాగ్యదౌర్భాగ్య
 పురాకృత సుకృత దుష్కృతౌంకె ఫలాహోకె పరజన్మాంమే
 అనుభవనీయాహోంకె ఇన్కాదృష్టాంత్సే అపహమేషా

ద్యుగోచర్ కరేయి రహైహై. కై సాకహ్ బహుజనాః
కిత్వానైదుమ్య సంపాదన్ కియతోభి జితేప్రాజ్ఞాచలుయేతోభి
ధారుణీస్థుర్ నిరనికాహోకెదిస్తహై. ఔరనేకమర్త్యై “విద్యా
విహీనఃపశుః” కహ్నో మాఘక్ పశుప్రాయాహోకే రహైహై
పకా అతీతధనవంతాహోకె దిస్తేహైధనాపేక్షాసే అయినే
లోగోంకైతై విద్వాంసాః జానాపడెగాతో జిజ్ఞాంసపూరితాః
హోంగె. కహ్నోభియేక్ రహ్నో, ప్రెగిస్తీకు స్పష్టేమై సహ
స్రాంశక్తి సహో కె, వి ద్యా ర్థా దో నోం భి స్వీ యాః హి
హోనె కీర్తిసాఖ్యాచాయెగా. ఇత్నేకుభి, “ధనమూల మిదం
జగత్” కహ్నో ప్రమాణై జగదాధారభూత్ హో శ్రీమన్మహా
విష్ణుజీనె, లక్ష్మీకు వత్సస్థుల్పర్విరఖియాహై స్పష్టిస్థిత్యంత తారణ
భూత్తి జగన్నేతాభి సచ్చిదాహ్లాదమయ విగ్రహిచ్ఛహో శ్రీమచ్ఛం
కరజీనె, అప్, రజతగిరిందర్పర్ తేవిణీహికల్లకె స్వర్ణాద్గిందర్ప
హాత్మై పకడ్డకె, ఇత్నేసేభి సంతృప్తిసహకె హమేమా ధనద్యై
సఖతారప్తేతేహి రహ్నోహై అయినే హరిహరాహిధన్కు ఇత్నాని
గహరఖై దేప్లేతేతో సామాన్యానబుభి ధన్నేకిత్వా ప్రధాన
పదార్థతోభిహోనేకా. ఇస్తియై కై సాతోభిహో విద్యానధన్యై
సాఖ్యకర్ సహిహై కహ్నో. పరంతు ఐహికసాఖ్యార్థి సహోతో
కేవల విద్యాసేహి నిత్యానంద నిలయహోనే మహోత్తమ సుఖ
చాతే ధనాదికాంతు గిస్తీ సహికర్నై ప్రాజ్ఞవర్హో జావెగా.

నూత). (16) ఋషభయోగిఆయా-భద్రాయునె-హృద్యజ్ఞానృ
తాయా.

విషమశరాటవీ, వీతిహోత్ప్రహో-విషమనేత్రసమీ,
విలాసయుత్ హో.

(ఋషీకి భద్రాయువు నమస్కరించునెడ నుపయోగించుచు పిల్వగా
నమతించు నమస్కరించె. భద్రాయువు స్వెంటగొని తిరుగు)

ఋషభుడు. హేబాలకా! భూపాలకసుకుమారకా! భద్రా
యునామకా! తుఃభి సకలశుభగుణవతీహో సుమతీక హ్నోతేరా

జననీభి శ్రీపరమేశ్వరారాధక కర్త నకలజనసాహృద్యమపాతే
జెప్తున్న జీతేహైనా?

భద్రాయువు. భోమహాత్మా భగవదనుగ్గురైభి ప్రబల్ హో
భవదాశీర్వచన పటిష్ఠతాసెహి మన్మాతుశ్రీభిమైభినానందా
హోక జీతేహై.

ఋషభ. శిక్షాకల్పవ్యాకరణం నిరుక్తం జ్యోతిషాంగలిః!
ఘండసాం లక్షణం వైవ షడంగోవేద ఉచ్యతే కహ్నోషడంగాభి
“వేదాశ్చత్వారః” ఋగ్వజసామాధర్వణకహ్నో చతుర్వేదాభి
మీమాంసా న్యాయవిస్తర్ పురాణం ధర్మశాస్తర్ కహ్నో చార్వి
మిల్కహోన చతుర్దశవిద్యావధ్నై తత్తన్మహిమూః సుఖాధికా
హో అనుభవాపాక గురువర్యాంకు విధివిహితలక్ష్మ్య బతాతే
విధేయతాసెహిరహ్నహైనా?

భద్రాయువు. హేమహానుభావా! హర్యక్షక సామై
మూషక్సై సాహంకారతాసె ఉద్దేభాగ్నే క్రిడాకర్తేనే మాధక్
సర్వజ్ఞశిఖామణిహో ఆప్మై సమ్ముఖై కించిజ్ఞాహోహంకార్యా
కహ్నో నకింగ? పరంతు భగవాన్నైస్త్వప్టియేసాతబ్ హర్య
క్కుభిచంద్ జ్ఞాకరఖాహిహై. తద్దాన్ము బిశేష్కర్తేనే విద్యా
నకింగ. జ్ఞాన్నై విశేష్హోనాభి తదనంతరకాల్మై తద్దాన్మ
మోక్షసాధనానుకూలోపాయాః సంప్రాప్తకర్తేనే సర్వవ్యాపిభి
సర్వభువనసంరక్ష్య సర్వేశ్వర్భిహో సచ్చిదానందమయ
చరబ్రహ్మక చిద్విలాసాః గణన్మర్తై తజ్జగత్ప్రభుజీకు సంస్తోత్ర
ర్కర్తై రహోగ. ఎహ్నో మహనీయాంకామార్గ్హై. సామాన్యా
తదనుకూల పంథాభోడ్నై ఆప్మయవ్ కియేసా విద్యా యా ఆప్
దోనోంమై కౌన్తోభి ఆభిరహయైతక్ పథింగ. వైసాహిబాద్
మృత్యువ కర్తైభి పడింగ. తబ్ “సంప్రాప్తే నన్నిహితేకాలే
నహిసహిరక్షతి డుక్మహ్ కరణే” కహ్నోహితచన్మైమాధక్

అప్పుడేసో విద్యామోక్షసాధకహోనేకా ! ఇస్లియె అబ్బైవడేసో
విద్యాఅల్పహైతోభి ఆళా అనల్పహోకె నదా నదాశివధ్యానా
నక్తిభి తన్మహాదేవ భజనాసక్తిభి అపార్వోకహై. అబ్ ముర్ము
కరుణసె తత్త్వజ్ఞానోపదేశ్కర్నె అనుగ్రహమంగ్రహలం.

ఋషభ. వహ్వ, వహ్వరేవహ్వ ! కెం సుమతీ ! అన్న
భద్రాయూనె, క్యాజ్ఞానీ హువ్వాహై ! వహ్వహ్ ! మై బహ్వ
హ్లాద సంభరితాంత రంగ్నువ్వాహుం.

సుమతి. మహాత్మా ! సర్వజ్ఞశిఖామణి ! సాక్షాత్సాలాక్షా !
సర్వామర్త్యగణ సంపూజితాంఘ్రియుగళా ! సర్వలోకవర్తి !
యోగీచ్ఛక్రవర్తి ! భవదీయానుగ్రహ బిశేషేహిపునర్జీవిత హోనే
సజీవహుయెసో ఏః కుమార్ ఆస్కా కుమార్తిహై లైకిక్ వజ్రి
శూవల నందన్నె తబీచ్ గతజీవు వాధ. అయిసే మహానుభావ్హ
ఆప్కె సృష్టిసే సర్వసల్లక్షణసమన్విత కెం నహోగా ? హం
కహ్నె జడొంకె పాలన్యైరహ్నె అబ్బి అజ్ఞతా పూరానహిఘోడా
హైకహ్నె. భవదనుగ్రహవాప్తిహుయెసో తద్దివస్నేభి హంసా
రోగ్యాహోకెహై భవదాజ్ఞానుసారియాహోకె భవారాధన్క
రేహై. పద్మాకరవైశ్యవరాళిం సంప్రాప్తహోనేసే కుమార
బక్తచంద్ విద్యాభిసికాహై. వరంతు సర్వజ్ఞ శిఖామణియా
హో ఆప్కె సదుపదేశ్ చహై నిరంతర్ భవత్సందర్శన వాం
ఛాసెహిరహైహై హమారా అదృష్టసే ఖుల్నేసే ఆజాస్కాదర్శన్
లభ్యహుయిహై ఏవత్సానెఆస్కా పుత్తర్తి. నిస్సంశయ్.
ఎహ్నె ఆపు. శిష్యభిహోకె నయవభాజాన్కె భగవదారాధన
వాంఛసెకర్తె రహ్నెకరియె.

ఋషభ. అచ్చసుమతీ, బైత్ వహ్ ఆరేభద్రాయూ బైత్
యహ్ ఘరాఖత్నె బైతింగే.

సూత్ర (17) పరమార్థసికాయా-ఉపదేశో - భద్రాయూకుకియా
నరఋషభముసే, శ్వర్ కరుణసే- తరహే తరహే,

ధర్మానిగమాసే.

ఋషభ. హేవజ్రీబాహుతనయా ! “ శివాయ విష్ణు
రూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే శివస్య హృదయగ్ం విష్ణుర్విష్ణో
శ్చహృదయగ్ంశివః ” కహ్మేభి “ఏకోదేవః కేశవోవాశివోవా”
కహ్మేభి “సర్వదేవ నమస్కారః కేశవం వ్రతిగచ్ఛతి” కహ్మేభి
హైసో సత్యవచనాఃజాన్మై సర్వాంతర్యామిభి సర్వలోకనాయక్భి
కాలస్వరూప్భిహో సర్వేశ్వరై శివభవవిష్ణుజ్ఞై విధివేధాఃకహ్మై
బహువిధనామాంసే రహ్మహై పరంతు శివో ఏక్ హై బిష్ణుఏక్ హై
బ్రహ్మేఏక్ హై ఇన్సెప్టై ఉన్నైః అతిశయఫలదహై కహ్మై
చింతనాఃబిల్కుల్ మన్మై నహిరఖ్నై. వాస్తవై “సహస్రశీర్షా
పురుషః సహస్రాక్షస్సహస్రపాద్” కహ్మై సర్వస్వరూప్హో
పరమేశ్వర్ ఏకోహై. కాన్తోభి ఏక్ పురుషబరై ఏక్ విద్యా
ప్రసంగకర్నా శ్రీవణగోచర్ కర్తై ఉన్నై కతిపయ విషయాః
కమ్మయై హై కహ్మైలోపాఃగణనకర్తై ఉన్నానై తిరస్కరణోనహి
కర్న. “ముఖేముఖే సరస్వతీ” కహ్మై వాగీశ్వరీనై జిహ్వయై
జోబిలాసేనటక్ కరేగేకి ఉస్వాక్యై బహిర్గతాఃహోతే గోచర్హోనై
హోబిశేమాః సావభాక్ హోకసున్న. ఔర్కతిపయ వయోవృద్ధాః
కించిజ్ఞా హోకహి ఉపన్యాసాకర్నై ఉపదేశోకర్నై విషయాఃసునై
ప్రాజ్ఞాహోయావన కౌమార ప్రాయశాంమై రహ్మై జనాః
కహ్మై కే అంశౌంకు నిర్లక్ష్యకరింగై. ప్రహస్రశస్త్రకార్వహై.
కంకహ “జ్యేష్ఠత్వం నహిజ్యేష్ఠత్వం శ్రేష్ఠత్వం గుణముచ్ఛతే”
కహ్మై బచక్ జ్ఞప్తిమెలాలే. ఇస్లియై గురుబుధప్రాజ్ఞజనౌంకు
పరిహాన్కబ్ధినహికర్న. నీతిబోధక కథనాభి పుణ్యేతిహాసాభి
పవిత్రచరిత్రాభి పరమేశ్వర మహిమాభివర్ణనాభి దిన్నై పురా
ణౌంమై ; ఔర్ సర్వవిధనయవాక్యాః నమస్తధర్మార్థాః భగవ
చ్చిద్విలాస విశేషాభిప్రకాశోహోనై నిగమాంమేభి తదర్థబోధ

కాహోనకై సుప్రసిద్ధ శాస్త్రార్థసార వీచికా పరంపరాంమేభి
దృశ్యమానాః హో విభ్యుక్తవాక్యైః కృద్ధాసే గ్రహణీకర్మ
తత్తన్నియమాః ఆచరణీయాః హో వై సా ప్రవర్తన్కరా. యజన
యాజనాధ్యయనాధ్యాపనదాన ప్రతిగ్రహషట్కర్మ నిరతాః హో
భూమివిబుధౌం కేభి అక్షరసపాదుకా రుద్రాక్షవిభూతీ త్రిపుండ్ర
దండకామాయ వననధారియాహో యోగిపుంగవౌం కేభి సజ్జన
రక్షణ దుర్జనశిక్షణ రిపుమర్దనలోకపాలనానుకూల సామదాన భేద
దండోపాయ విద్యాకోవిదాః హో ధారుణీనాయకౌం కేభి ఆజ్ఞా
తిస్కార్ కబ్చినహిశ్కర్మ. మార్గస్థహోకహో యాశ్రమా
పాకహో యుధాతుర్హోక మైన అన్నార్థిహుంకహై అపా
నివేశస్కసామై ఆకర్ఖణేనో అతిథి అభ్యాగతౌంక సహిఖలాక
ఆపై భక్షణ్ కబ్చినకర్మ. “అతిథాతిష్ఠతిద్వావిహ్యపో గృహాతి
యోనరః ఆపోశనం సురాపానమన్నం గోమాంస భక్షణం”
కహ్నో ధర్మశాస్త్ర బచః. ఏహి అర్థకు ప్రకటన్కర్మే కాహై.
మృషాబచనాః కబ్చినహి కహ్న. “సత్యంవద, ధర్మంచర ” ముఖ
ధర్మవిధియాః ప్రత్యక్షాః హోతే దిన్న సామై రజ్జేనా. వైహి
రహసే సత్సంగతీహి సదా ఆచరణీయస్తా. కంకహ్ “శ్లో. జాడ్యం
ధియోహరతి సింహతివాచి సత్యం । మానోన్నతిం దిశతి పాపమపా
కరోతి । చేతః ప్రసాద యతిదిక్షుతనోతికీర్తిం । సత్సంగతిః కథయ
కిం సకరోతి పుంసాం॥ ” కహ్నోహై నీతిశాస్త్రబచన్క
మాఫక్ సత్సంగతీనె బుద్ధిజాక్యకుభి దోషాఘాంకుభి దూర్కరేగా.
వాగ్విద్యుర్ సత్సత్వత్వత్వీభి మానస్మై స్వచ్ఛతాభి దిగం
తౌంమె స్వీయకీర్తిభి వ్యాపక్హోనేకరేగ. ఔర్కారబ్ వగైరా
సద్వస్తు నివహ్కుభి సద్గుణజాల్కుభి మిలేదేవేగ. “ అస్థిరం
జీవనం హోక అస్థిరం యావనం ధనం । అస్థిరం దారపుత్రాది
ధర్మం కీర్తిర్ద్యయం స్థిరం ” కహ్నో నీతివాక్యా ప్రమాణై జీవిత
కాల ధనయావన దారపుత్రాదయాః అస్థిరాహై “యేనకేనాప్య
పాయేన ప్రసిద్ధః పురుషోభవేత్ ” కహ్నో హర్మక్ మర్త్వీభి

సంపాదక కర్మ చమో కీర్తిభి ఐహికాముష్మిక సుఖద్ హోధర్మభి
 శాశ్వతాః హై “గోభి ర్విప్రైశ్చ వేదైశ్చ సతీభి సత్త్వవాదిభిః | అలుభ్యై
 ద్దానశీలైశ్చ సప్తభిర్ధార్మతే మహీ” కమో న్యాయవాక్యక
 మాఘక్ వైసీ శాశ్వతపదార్థహోధర్మ ఆచరణ్మై మహ
 నీయాః సై నేహి ఎః వృధ్యై ఉద్ధార్ హోత్తిహై. ఇస్తియై సకసా
 ఒత్తాదూర్ “శ్లో. దాక్షిణ్యం స్యజనే దయాపజనే శాత్యం సదా
 దుష్టనే | ప్రీతిస్సాధుజనే నయోన్యవజనే విద్యజ్జనే చార్జవం |
 శౌర్యం శత్రుజనే క్షమా గురుజనే కాంతాజనే ధృష్టతా | యేచై
 పం పురుషాః కళాసుకుశలాః తేష్వేవలోకస్థితిః ||” కమో చర్వాః
 పూర్వశ్లోకోక్త జనాం పర్ తత్త దనుకూల విధానాం పె లానాధర్మ
 కార్యాచరణ్మై. “దాసీమానధనం హంతి, హంతి వేశ్యాధనా
 ధికం, ఆయూషి విసవాహంతి, నర్సం హంతి పరాంగనా” కమో
 ధర్మభీతికు మన్తై రల్లైక “మాతృనత్రరదారాంశ్చ, పగద్రవ్యాణి
 లోప్యవత్ | ఆత్మనత్రర్వభూతాని, యః పశ్యతి సపశ్యతి” కమో
 సన్మార్గానుసంధాన | పకరణబోధక తావిధానాః జన్మ | పవర్ స్రర్మ.
 “అతి సర్వత్ర వర్జయేత్” కమో అత్యాహర్ అతిశ్రమ్ అత్యా
 లాపః అతిశయోకోప్ అతినిద్రా అతివ్యసనాదయాకబ్ధి నహిరల్లైనా
 అత్యాప్తః హో ఆత్మబంధువా నిష్కపట హృదయాః హోంకై తజ్జ
 నోంకే భాషణాః ఆహ్లాదేహిసున్న. కృపణానాథవృద్ధావరాధ
 హీన బా లాబలాంకు తపనీయాదయాః దేవే రక్షణకర్మ.
 మహాభూషణ్యే లక్ష్మీకర్మ మహాన్నత్యదాయినీభి శుభకర్మశోభా
 కర్మహోకీర్తికు కృతపుణ్యహోతై సముపార్జకర్మ. “ప్రాణం
 వాపి పరిత్యజ్యమానమే వాభిరక్షతు | అనిత్యోధవతి ప్రాణోమాన
 ఆచంద్రితారకం” కమో నీతివచన్మై మాఘక్ అవమాన్వా
 నామరణ్యైభి జియాదాహై. ఉస్తియై అపకీర్తిపానే కబ్ధి అప
 కాశ్ నహిదేనా కర్మాయ త్తతానేహి ఆయుర్బలధన విద్యా
 శ్రేయోకీర్తి ప్రతాపశీలాః ఆవేగ. ఆకే అనుభవయోగ్యాః
 హోగ జనాః కౌన్సాకార్య కర్మకుతోభి చాహగేతో దేశ

కాల పాత్రాః ఆగేహి బిచార్కర్నా పరమధర్మతైః. కమాః తోభి కిన్నెతోభి కైసీ ప్రసంగ్యతోభి దాక్షిణ్యసమేత్తి అలౌకీకీ అధికార్థయుత్తి అశత్తి అతిహృద్భిహో అనందిగవచో హమేమా కహ్నహి సజ్జనోంకా సల్లక్షణోహై ఆపదాఃపానే తబ్బి శత్రువ్యాపారాంమె నిర్భయ్యై రహ్న. పాపాఘాంకుభి గురు విప్రాలాపేంకుభి సభయోహోనా. సంసారాంభోధి నిర్మగ్నాంకు ఉద్ధాః కర్నకైగారిశ్వర పాదభక్తాంకు హమేమా ఆరాధనగర్న. తత్పురారి భక్తసమూహి సాధుసజ్జనాభి రహ్న పుణ్యతీర్థాః నదీ సదా ప్రాంచితాఃహోనే మహాస్థలాంమె సదా నివాసగర్న. కామ్యోధ లోభ మోహ మదమత్సరాఃకహ్న నిజదేహంత ర్గతారిషట్కకు హకాల్కర్ “సత్యంమాతా పితాజ్ఞానం ధర్మో భ్రాతా దయాసఖా । శాంతిఃశత్రీ త్తమాపుత్రః షడేతే మమ బాంధవాః ॥ ” కహ్న జ్ఞాననిశ్చయ సభూత్నై యత్తనగర్న. యశియాః విప్లవర్యాః పత్రివతాః వరధేను వృషభరత్నాః పుణ్య తరువాః నదియాః గృహదేవతాభి వందనీయాఃహై. భక్ష్యభోజ్య చోష్య లేహ్య ఫలపుష్ప గంధతాంబూలాదయాః సకలాభివస్థై శ్రీమహేశ్వరార్పణగ్నై బాదపా అనుభవులేనా. సదా చార నియతీసె మనుష్యేనె అప్కర్నై జపహోమదానాదికాంసె సముపార్జకర్నై పుణ్య శ్రీసదాశివార్పణగర్న విహరణ వీక్షణ భాషణ శ్రవణ భక్షణ పానసమయాంమె తత్తత్సలాంమె శ్రీచంద్రమాళి ధ్యానగర్న. పంచాక్షరీమంత్రపాఠకాః తైవా చార పారీణాః రుద్రాక్షమాలికాభరణాః భస్మాంగరాగోజ్జ్వలాః హో పురుషశ్రేష్ఠానే శ్రీశంకరలోకైప్రాంచితాఃహోసకింకె.

నూత్ర. (18) ఉపదేశో కర్మయ్యా-శివకవ-చు త్తమదీక్షధియా ఉపమారహితముమ, భో త్తమగురువర్-నృపభద్రద్రాయ్యా-కృపాబలకర్.

ముషభ. పరాత్పర్నో పురాంతక్కు నిజహృత్కాంచన సింహాసన్నర్ ప్రవేశకరాభిజ్ఞ జితకోధోహోకై, లోక విఖ్యాత్యై.

శ్రీమత్సదాశివ కవచోజోహై ఉస్కు తురై ఉపదేశోకరుంగ.
 హేభద్రాయూ! తునె ఎః అభ్యాసకర్కె ఆయురారోగ్యై
 శ్వర్యాహ్లాదాభి ధర్మార్థకామమోక్షాభి కరామలకాఁసోనె
 వై సాకర్ణియె జాయ్!

భద్రాయువు. మహాప్రసాద్ మహాత్మా! (అనుచు లేచి
 సాష్టాంగపడి నిస్సృంశి యుడవలెను)

ఋషభ+భద్రాయు దణ్డకము:— శ్రీపార్వతీహృత్పయో
 జార్క! వహ్మ్యర్కశీతాంశు నేత్రా! పవిత్రా! స్ఫురద్వజ్ర
 గ్రాతా! సురస్తుత్య! శ్రీదక్షిణామూర్తి! సాంబా! భవత్తార
 కానూన సంపత్కరాఘాఘ దూరికరన్నామ మూతర్కహాదేవ!
 మైవాక్యై భూషణోకరు, సత్యభాషణుఁడం, విశేషజ్ఞుఁ
 ఁంశు భూషణుఁడు, వన్నదూషణుఁడు, నిత్యతోషణైరహే
 కృపాకర్ మహాదేవ! శంభో! ధారూపేధర్మే ప్రపంచబిభి
 ఆప్తోక ఆపీచపయోయాపై రక్షణ్భిక్రే మరుమాపై సర్వ
 ప్రదేశాంమెఘిక్రే త్రిలోకాభి కాలాగ్ని రూపేలయాఁసోనె
 కల్పాంతవేళామెక ర్మే పునస్సృష్టికర్తే పునఃపాలనామకర్తే
 పూర్వోక రహ్నో జగన్నాథ! యీశా! తటిద్వహ్నివర్ణా! నదా
 పూర్వభాగ్మేభి ధక్కాక్షమాలాగ్నిధారి! పురధ్వంస! దక్షిణై
 నక్షత్రరాణ్మాభి! పక్షిధ్వజస్తుత్య! పశ్చిమ్మేమత్తాసురానీకమత్తే
 భహర్యక్ష! ఉత్తరై దక్షాఘరధ్వంస! ఊర్ధ్వప్రదేశ్మేభి రక్ష
 ణ్మరై కర్నైరహే శిరఃఫాలనేత్రాభి శోత్రాఁసోలాభి
 జహ్నోష్టదంతాభి నాసేక్ గ్రీవార్ న్కంఠాఁసరాఁవక్ష హృద్భి
 వత్సాఁ నాభికట్యూరుజంఘ్రాఁఘి మేఢర్నఖాగుప్తకేశాది నానా
 విధాత్మీయదేహాంగకాఁ రక్షి తాఁసోనెకర్తే దివారాత్రివేళాంమె
 బాహ్యంతరాంమేభి బైత్కేఁఖడేరసాఁ దేభ్యేమె నీందానె
 వేళాంమె రక్షణోకరియే నగాధీటుపుత్రీశ! నాకేశవంద్యా!
 చిదానందరూప! శివా! నీలకంఠా! మృగవ్యాధ! హేవీర
 భద్రా! భవా! శూలధారి! పినాకోల్లనత్పాణి! ధాత్రీధరో

తుంగ శృంగంకె మార్గప్రదేశంమె హర్యక్షభల్లుక శార్దుల
 సర్పాది నానావిధానేకజంతువ్ర జాభీలకారదేశ్యమదారాతి
 బృందంకె పూహంమె దుష్టంమె చోరాంమె నిర్భీతిసేఫిర్మ
 దుష్టసమూహిష్ట బాధాకరవ్యాధి జాచో మహోత్పాతపంక్త్యంసె
 పీడితహోనేకు రక్షణగ్రీయే జగత్సృష్టి రక్షాంత్యకర్తా ! విరూ
 పాక్ష ! మృత్యుంజయా ! వ్యాఘ్రచర్మాంబరా ! శూలఖట్వాంగ
 పాశాంకుశాద్రాయు ధానేక శోభాప్రహస్తా ! మహాశౌర్యగాంభీర్య
 తేజో యశోవిక్రమైశ్వర్య సంపత్తి సంపూర్ణహోనేకరీయే మరణ
 కర్మ దుఃఖార్తుతృప్తబాధాభి కూష్మాండమారీగణ బ్రహ్మ
 రక్షోభిబాధాభిపానేన దేవేమృడాణీవతీ ! విశ్వనాథా ! భవత్స
 త్నవచ్చేముఝేధామై పాలీయే గంగాధరా ! మేరుచాపా !
 సురారాతి విధ్వంసబాణా ! నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః.

ఋషభ. హేవత్సా ! ఎ శ్రీ శివకవచ్ఛయై. కాలంత్ర
 యాంమెభి నిర్మలమానసహోకె. అన్యచింతనాఁ మన్మెబిల్లు
 ల్మరహె వతస్కరేగాతో శ్రీమన్మహాదేవ కరుణసే ధన కనక
 వస్తువాహన గజోష్ఠరథతురగచ్ఛత్ర చామరాండోళికానే కాభర
 ణాఁ నిత్యశిర్యాఁ సకలశ్రేయాభిమిల్మ ఐహికసుఖామోద్య
 చల్మ ఆముష్మికఫల్భి బెహార్మె మిలేజాయ్.

భద్రాయు. అహోమహాత్మా ! సాక్షాద్విరూపాక్ష ! ఆప్తా
 కృపాకటాక్షవీక్షాప్రసార్మె అక్షర్మోకె అక్షీణశుభద్వో జ్ఞాన్భి సకలై
 శ్వర్య సంపత్కర్మ మోక్షసాధక్భిహో శ్రీమచ్ఛంకర కవచ్ఛి
 ఉపదిష్టాఁహోనేమె తదగ్రహణ మాత్మర్మె యిచ్ నిర్ధూతాఖిలాప్భి
 నిర్మలమనస్కభిహోకె పవిత్రర్మవ్యాహుం.

ఋషభ. భోసుగుణ రత్నరోహణా ! కృపాతేరేవర్,
 ముఝే అనల్పహోనేసె యిచ్ (మేను నిమురుచు) తుఝే
 ద్వాదశసహస్రీమత్తే భాంకురహె బలహంగ్కూమిల్మె బద్ధియా
 హుం. ఔరెహేమంత్ర తపస్సంభావిత్భి సునిశితధార్మి సకల
 శత్రునిషాదన్భిహో ఖడ్గరాజ్భి, ఎ శంఖ్భి, ఎ శంఖకానినచ్చే

హి సకలారాతి సైన్యాః సన్యస్తశస్త్రాభి విచేతసాభి మూర్ఛాగ
తాభిహోగ. ఏ ఖడ్గశంఖాః పరివంధి సైన్యవినాశకాభి స్వపక్ష
సైన్యతేజశ్శక్తి వివర్ధనాభిహౌ. ఏహిసాధనాంసే శత్రుభూనా
థాంకు పరాజితాహోనే కర్మ పిత్రియహో మహిరాజ్య స్వార్జి
త్వానే భుజపరాక్రమ్సే లేక కాలాంతర్మ గృహస్థహోకే తద్రాష్ట
ర్ముపాలై అనేకవత్సరాః సామ్రాజ్యభోగ్ పాయజాయ్.

భద్రాయుః సుమతి. భోభో మహానుభావా ! అజ్ఞాభి దీనాభి ఆప
దాంభోధి నిర్మగ్నాభి అసహాయాభి హోకే రహేసోహం మాతా
పుత్రాంకు సకలైశ్వర్యసంధాయక్ష్మి ఐహికాముష్మికసౌఖ్యప్రద్యహో
దివ్యజ్ఞాన్మిలాకే శివకవచోపదేశ్ కర్మ అమూల్యపదార్థాహో
శంఖఖడ్గాభి అసంభవ్త్వా ద్వాదశ సహస్ర హస్తీ బల్భీ అనుఘర్
కియేహౌ ఐసే మహాత్మన్తో ఆపుగ్ హంక్యా సంస్తోత్తర్కరింగ ?
క్యా ఆర్చకరింగ ? ఏః లేయియ్యో వందనసహస్రీః. (అనుచు
తల్లికొడుకులు సాష్టాంగపడఁగా)

ఋషభ. అచ్చ అచ్చ ! ఆనందానంద ! అహోసుమతీ
సామతేయాః తుమ్ము కల్యాణ్ మిలేజాయ్ బహుతారామీసే,
బహ్వహ్లాదనిలయాహోతే జీయేజాయ్. రహేయే మైజాపుంగా.

నూత్ర. (19) వజ్రీబాహురాజా-నభామై-బైతా ఖుషిహోజా.

వజ్రీస్వర్మై, వైభవ్ పానే-హజ్రీత్ కహై, హోరేక్షలాసే

వజ్రీ. భోప్రధానీ ! పూర్వకాలై మేరా జ్యేష్ఠపత్నీహో
సుమతీ రహే తబ్ మైసే సానంద్ హోకే సదాఖులాసేసే రహే
తాత్కాలికానుకూలామోద సంధాయకచర్యాః బహు ధ్యేకరాలే
రంభానటక వగైరే బహుల్ నిగహసేదేఖాథా. బాదోః
కాంతామణీ వ్యాధిగ్రస్తాహోనా ఘరుష్టా మన్మేరాసుస్థిర్
నహోకెరహాథా. ఔర్ బాద్ ప్రేమాతా శిశువంకు కాంతార
ప్రదేశ్ కంకు భేజ్నాభి తదనంతర కాలై పాయెసో పశ్చాత్తాపై
మేరామానసే చాంచల్య సేహి రహాథ. అబ్ ఆఖర్కు తన్మోత్ప
శిశువాః వైసే భయంకరొటవిమే కబ్జోభికై సాతోభిహో సర్వత్రీ

సంచారియాః హోకూరమృశాంసే భక్షణీయాగయోహోంగే
కమ్మో నిర్ధారణ్మ మనాకై రైర్జానా వడాహై వైసీ కాల్కు-
రాజ్యకార్యాః సబ్బిభృష్టాఃహోనే తత్తదనుకూల ప్రకరణౌంకువే
ఆయే తక్ కార్యనిర్వహణీయాథ అభ్యైసాతోభిహో జెహ్వా
ఖులాసామిలాహై కమ్మో సమర్థూహుం.

సూత్ర. (20) మగధాధిపహై-మరథాయాహై
సగర్గిరప్ హుకియె-నాగరికారోయె

(వేషధరులు కాని 10 మంది పరువిడిపద్వి)

పౌరులు. అహోమహారాజా! వజ్రబాహుప్రభూ! మగధ
దేశాధినాథ్ హో హైమరథత్మాపాలే ఆమ్మె-పర్ సంగర్కునికల్మ-
ఆకరపాదాశార్ణ దేశౌంకు ష్లోభాకరాఃహోనే కర్తె అబపా
పట్టణ్మ గిరప్హారికియాహై. హమ్మూ బచావేనాథా!

వజ్ర. భోప్రధానీ! సేనానీ! అబ్బీ, దేప్తేహైకెం?
చతురంగసైన్యాంకు సంసిద్ధాఽరేకే ర్పుడితీనికలీయె శత్రుమారణ్
కరింగె. అహోప్రజాఃఫర్వాసహిజావె.

సూత్ర. (21) ఆహబ్ కియా, వజ్ర, బాహు, సజీయా

సాహసశౌర్యా, సబ్ వృద్ధాఃహో-సేహారాబ,

నితీఅప్రో.

హైమరథుడు. అహో సేనానాయకా! శూరవరా!
పమ్మో ఇమ్మనిగళాఽడాలేకె, బందీఖానేమె రఖై లేజాయియ్యె.
అరేభటాః అబ్బీదేప్తేహై కెంరే? తుంలొగోంనె మహార్కెఘుమ్మె
దివ్యనుణిభూషణాంబరావగైరె నానావిధవస్తు వితతికుభి ఖైంచ్చేతే
పౌరుషే సామ్మఖిడై జనాంకు ఖైద్దురై మాడ్డాలై కామ్మె
యియ్యె.

నూత్ర. (22) సునాభద్రాయూ (పల్లవి)

వినాశ్ రాజ్కూ-జనాశ్ హే కా॥ అనుపల్లవి.

దాశార్ణవజా, దేశాపేక్షా-దేశ దేశాభి, ర్దేశానమిల్లే.

(నెనుకటి కేషరలు కాని 10 మంది కాగా)

భద్రాయువు + సుమతియు. అహోజనా! తుంలొగోం
కానాదేశే ప్రజాహై? కా మహారాజ్కూ పరిపాలన్మై
రహేవాలేహై? ఎకీపర్యాయ్తే జనాకెంనిక లేహై? కానా
తీర్థయాక్షేత్రయాత్తర్క లేజాతేహై? బోలీయె.

పౌరులు. హేసుగుణనిధీ! రాజకుమారకా! హంలొగ్నై
వజ్రబాహు మహారాజ పరిపాలిత దాశార్ణవేశజనాహై చెహ్
మహారాజ్కై జాలగతిసె హైమరథ్ కహే మగధాధీశ్నై విజిత్
హోనాభి, హంనె అనాథాహోకె అయిసీ అసహాయావస్థమె
నికల్కెజాతేహై. (అని వెళ్లిపోగా)

భద్రాయు. (దిగ్గున లేచి) మాతుశీ! క్యాసునీ హైకెం?
అబ్బిసత్వరానహిహోతీహైకెం? పితాజీనె అరాతిలోగోంసె నిర్జిత్
హువ్వైహైకహై అబ్బెనె నికల్కె శ్రీమద్రామభయోగీంద్ర
గురువర్యోకె వరప్రసాద్నై లబ్ధహుయిసా శివకవచ ప్రభావ్నై
ఖడ్గశంఖాంకె మహామహిమసేభి సర్వారాతి సంఘకు పరాజయ్
పొంచాకె పితాజీకురాజ్య మిలావుంగ. (అని మొక్కుగా)

సుమతి. కల్యాణ్కల్యాణ్! హేపుత్రకా! సశీఘ్రో
కర్తాకె శ్రీగురుకరుణాకలాక్ష ప్రసాదే వినిర్జితాఖిలాభీలవైరివీర
సమూహాహోకె పితృజీకు బంధన విమోచనకరకె జల్దీ ఆ. జా.

సునయుడు భాయీ భద్రాయుజీ! ఆప్ సంగర్కరై
తబ్ మైఆప్పు సారథ్యకరై కుతూహల్హై. సానుగ్రహ్
హోకె ముర్ఖుభి ఆప్నె సంగతానే దేయియ్యె.

భద్రాయు. భాయీ! హర్కత్కెం? సత్వర్లోకె నికల్.
భవదిచ్చ జైసాహై వైసాహిహుయెజాయ్.

సూత్ర (23) సామతేయై ఆయా-రణ్యై- హైమరఘ్నే జీయా
భీమాపదసే, పితకుబచాయా- హైమర్యస్మా, అబ్రాఘసాయా.

భద్రాయు స్సనయులు. అరే అరేమాగథా! ఆక
ఖడేగథా! తేరానవనవాక్ష్తోహిణీ ప్రమిత చతురంగ సైన్యా
టవికు వీతిహోత్వాహోకహం ఆయేహై.

(యుద్ధలాంఘనానంతరమున హైమరఘ్నుడోడి పట్టువడగా ఖైదుచేసియుంచి
యాశక్తురాజునుదెచ్చి యందుంచి దానినుండి తన తండ్రిని వదలించి మరల
గిరిటముంచి)

వజ్ర. (కుమారునిచేసభాసీతమునఁ గూర్చుంఁడఁ బెట్టఁబడియు
లేచి) భీమహానుభావా! దీననంరక్షకా! ఆపదుద్ధారకా!
“జ్యేష్ఠత్వం నహి జ్యేష్ఠత్వం శ్రేష్ఠత్వం గుణముచ్యతే” కన్నా
ధర్మవచస్కు దృష్టాంత బతాత తన్నిశ్చయతాధృవ్ కర్నకుహి
అయిసీ కుమారరూప్ ధర్మ ఆయెసో మహాదేవ్ హైకి విష్ణుదేవ్
హైకి దేవదేవ్ హైకియా వీరభద్ర కార్తికేయామెకొహైకి
తుంనె అతిదీనా రసహాయహోక ఆపదాంభోధిమె నిర్మగ్న
హుయెసా ముక్కు అయిసా ఉద్ధార్కియెసా మహాత్మహో
ఆప్కొహై? శ్రవణగోచర్కరీయెభయ్యూ!

భద్రాయు. హేమహారాజా! ఎమేరామిత్ర సునయ
నామక్ పద్మాకర్కహై వైశ్యరత్ననాగ పుత్రరై మైభిమేరా
మాయాభి ఇన్కొపితాజీక పాలన్మై రహైహై. మేరానామ్
భద్రాయూకహైహై. మైనె శ్రీమదృషభయోగీంద్ర శిఖా
మణిక శిష్యహుం బాకీకా అహ్వల్సబ్బి బాదరజ్ కర్తాహుం.
ఆప్ సుఖై రహీయె. యక్ష్మత్ లేవుంగ. (అని వెళ్లగానె)

వజ్ర. హేనభానదా! ఎక్కాబి చిత్తర్ హై? ఇన్కొన్వోగా?
అమ్మెకు సహాయహోనా కై పాలభ్య హువ్వాహై? వృత్తాంత
స్నానబోల్కెహి గయా.

(తెర మాసి యెత్తఁగానె)

భద్రాయువు. మాతుశ్రీ నమస్కార్ నమస్కార్.

భద్రాయు రభ్యుదయము.

సుమతి- కల్యాణావా కల్యాణ్, గురువరప్రసాదసిద్ధిరస్తు.
భద్రాయు. మాయీ! భవదాశీర్వాద ప్రభావే సకల
శుభములు భి విధ్వంసమై పితాజీకు సామాజ్యసౌఖ్యమిలాక
అఖర్కు కై సాతోభిహో మేరా వృత్తాంతము నహిబోలెహి
అగయాహుం- వేలోగాఁ అజబైడుబై రహైహై-

సుమతి- బావా! బావాజీ ఆపా సౌఖ్యసాతె బెహార్న
జీతేహైవుత్రా? అబ్తక్ తుఁనె కబ్బి నహిదేఖోసో పితాజీక
ముఖారవిందు- దేఖాహైనా? అబ్ శత్రుభయ నహిహైనా?

భద్రాయువు- మాతుశీ అబ్బి ఆయిందాభి కుచ్ఛ ఫర్వా
నహిహై-

శ్రీ మేధాదక్షిణామూర్తిశ్వరార్చనము

నం పూర్ణము.

పాత్రవివరణము.

పురుషులు :

సూత్రధరుడు.

వజ్రబాహు మహారాజు.

,, సేవకుడు.

భద్రాయువు. (చిన్న పెద్ద)

పద్మాకరుడు. (వైశ్యప్రభువు)

,, తనయుడు, సునయుడు.

,, సేవకుడు.

హైమరథుడు. (మగధవతి)

ఋషభయోగీంద్రత్రయగు విశ్వవిద్యాలయ
పౌరులు.

స్త్రీలు :

సుమతి

,, నవతులు ౨.

దాసి.

పద్మాకరురాణి.

,, గాసి.

